

חג הסוכות

מדברי תורתנו של מרן הגאון
הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא זצ"ל
לכבוד חג הסוכות

שיח איש

קובץ
אמרות והליכות
של גדולי ישראל
שנשמעו בתוך שיחותיו של מרן רה"י
רבי אברהם אלקנה כהנא שפירא זצ"ל

מהדורה רביעית עם הוספות מתוך כתי"ק
ירושלים תובב"א תשע"ז

יצא לאור
בסיוע משרד החינוך התרבות והספורט - מינהל התרבות
בהוצאת מכון הרצ"ה קוק
ירושלים תשע"ז

כל הזכויות שמורות

הפקה: "עטרת" 02-6519520

חג הסוכות

מדברי תורתו של מרן הגאון
הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא זצ"ל
לכבוד חג הסוכות

"ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר" ובזוהר פרשת תצוה (קפ"ו ע"ב) "מאן איהו הדר דא צדיק". לקראת יום הזכרון של מרן ראש הישיבה הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא זצוק"ל ביום הראשון של חג הסוכות, אנו מדפיסים קובץ ליקוטים מדבריו בענייני חג הסוכות ושמייני עצרת. שביבי אור המאירים בזיום את ענייני החג המרובה במצוותיו ובתכניו. דברי תורתו של מרן זצ"ל מפיקים נוגה גם בקיצורם ויהיו לנו למשיב נפש ולמעט צרי.

במהדורה השניה הוספנו דברים מתוך כתי"ק שנמצאו לאחר הדפסת המהדורה הראשונה. כמה מהנקודות שבהוספות נמצאות במהדו"ק, אבל גם בהם באו פנים חדשות.

במהדורה השלישית הוספנו עוד דברים מתוך כתי"ק ומדברים שבע"פ.

במהדורה הרביעית נוספו דברים מכת"ק ומפי השמועה.

תוכן

ז	חג האסיף תקופת השנה
ז'	סוכת שלום
כא	אני והו הושיעה נא
כד	סוכות ויציאת מצרים
כז	"הושענא"
כח	סוכה וענני כבוד
ל	סוכות ואושפיזין
לח	ושמחתם לפני ד' א' שבעת ימים
מ	שבעת ימים תחוג לד' א'
מג	תפילות החג
מח	פרשת המועדות
נב	עיר שחברה לה יחדיו
נג	הקהל
נה	לשמיני עצרת

חג האסיף תקופת השנה

א "וחג האסיף תקופת השנה". פרש"י לשון מסיבה והקפה. סוכות הוא גם התחלה של שנה חדשה, וגם סיום של שנה שעברה. מסוכות מתחילה השפעה על כל השנה: "וחגותם אותו חג לד' שבעת ימים בשנה חוקת עולם לדורותיכם בחודש השביעי תחוגו אותו", "ובחג נדונים על המים", "אמר הקב"ה נסכו לפני מים כדי שאברך לכם גשמי שנה". בסוכות נקבעת ההשפעה של פרנסה לכל השנה, לכן יש בו ענין של שבעת האושפיזין, שהם היו רועי ישראל ובזכותם ישנה השפעה של פרנסה לדורות. ומשום כך, מבין כל השבטים רק יוסף נכלל בין האושפיזין, שכן הוא נקרא "רועה ישראל" בהיותו במצרים, כמו"ש בסוטה ל"ו ע"ב עה"כ "רועה ישראל האזינה, נוהג כצאן יוסף" (וע' בר"ר צ"א ג ובזח"א עמ' קצ"ו) ונקרא "כלכל" (במדב"ר יט ג).

ב נראה עוד, שבאושפיזין נכללים אותם שנכרתה עימם ברית לדורות. ואנו מייחלים שמכח הבריתות עימם תושפע על ישראל ברכה שלימה בכל צרכיהם, הרוחניים והגשמיים. והיינו האבות והשבטים כמבואר בתו"כ פר' בחוקותי שנכרתה ברית עם השבטים בפני עצמם, על קיום האומה בצביונה. ויוסף שהשפיע וכלכל את בית אביו הוא הנכלל באושפיזין מבין שאר השבטים. עם משה רבינו נכרתה ברית על התורה כמו"ש בפר' כי תשא "כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית

וגו"עם אהרן הכהן נכרתה ברית על הכהונה כמו"ש במלאכי "בריתי היתה אתו החיים והשלום וגו"עם דוד המלך נכרתה ברית על המלכות כמו"ש "כרתי ברית למשיחי וגו".

ג) סוכות הוא גם סיום היקף השנה שעברה וסיום של הימים הנוראים, והוא זמן של חשבון של כל השנה וכפי שהיו שרים בשמחת בית השואבה חסידים ואנשי מעשה: "אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותינו" וכו', "אשרי מי שלא חטא ומי שחטא ישוב וימחל לו". ועל כך ישנה שמחה של היטהרות הלב. שכן האדם חוזר אז אחר יוהכ"פ למצב של: "האלוקים עשה את האדם ישר". ו"ולישרי לב שמחה". ומשום כך סוכות הוא זמן שמחתנו.

ד) בנוסף לכך, סוכות הוא גם זמן קץ מהלכי גלויות. וכפי שמצינו שביטול יצרא דע"ז החל בסוכות כמוש"נ ממ"ש בערכין (ל"ג ע"ב) עה"כ "ויעשו בני הגולה השבים מן השבי סוכות וגו', ותהי שמחה גדולה מאוד", "דבעי רחמי על יצרא דעבודה זרה ובטליה וכו'". ולכן גם זמן גוג ומגוג הוא בסוכות כמו"ש על קביעת פרשת גוג ומגוג בהפטרת שבת חוה"מ סוכות.

ה) ובערכין הנ"ל מבואר שכדי לבטל יצרא דע"ז היה צורך בזכותא דא"י. ונראה שזכותא דא"י כוללת גם זכות של קהל ישראל, כי רק היושבים בא"י הם הנקראים קהל כמו"ש בהוריות דף ג' ע"א, ובפיה"מ

לר"מ בבכורות. והזמן המיוחד שראוי להשיג בו זכות כל הקהל כאחד הוא זמן חג הסוכות שמכח מצוות הסוכה ש"כל האזרח בישראל ישבו בסוכות", "כל ישראל ראויים לשבת בסוכה אחת", וזוהי "סוכת שלום". ומכח מצוות ד' מינים שגם תוכנה הוא איגוד כל ישראל כמו"ש במדרש עה"כ "ואגודתו על ארץ יסדה", שאיגוד ארבעת המינים רומז לאיגוד כל חלקי עם ישראל "יבואו אלו ויכפרו על אלו". מכח המצוות הללו שבימי חג הסוכות, מתגבר כח הכלל. ולכן היתה היכולת המיוחדת על ידי אנשי כנה"ג בימי עזרא לאיגוד קהל ישראל כאחד ולזכות לכל מעלת זכותא דא"י, כדי לבטל יצרא דע"ז.

ו) כח הכלל מתגבר בסוכות גם מתוך שמחת בית השואבה, שהיא לא רק מעצם השמחה בחג אלא גם כהכנה למצוות ניסוך המים כמו"ש בפרק החליל שהיא נקראת בית השואבה עפ"י הכתוב "ושאבתם מים בששון וגו'" כי חלק ממצוות החג הוא שהשאיבה המכינה לניסוך המים תיעשה בששון ובציבור וקהל חוגג. וההכנה שונה מעצם המצווה של ניסוך המים, כי המצווה מתקיימת בזמן קצר על ידי הכהן המנסך ואילו ההכנה זמנה הוא כל הלילה ומשתתפים בה קהל ישראל בכלולותו, ולכן בכח ההכנה גובר כח הכלל שמאוחדים בשמחה המכינה למצווה.

ז) ובתו"כ פרשת שמיני (מכילתא דמלואים ה"ו) "אמר להם משה לישראל אותו יצה"ר (דע"ז) העבירו מליבכם ותהיו כולכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום. כשם שהוא יחיד בעולם כך תהא עבודתכם מיוחדת לפניו. שנאמר ומלתם את ערלת לבבכם וגו' כי ד' הוא אלוקי האלוקים וגו' עשיתם כן, וירא אליכם כבוד ד'". הריחוק מע"ז יכול לבוא ולהתבסס כשהוא מגיע על ידי שישראל כולם, ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום, יחידו של עולם, ואז בכוח הכלל מתגברת היכולת לקיים: "ומלתם את ערלת לבבכם" וגו', ולהרחיק מעצמם יצרא דע"ז.

ח) עוד נראה לומר שעזרא זכה לבטל יצרא דע"ז מה שלא זכו רבים לפניו, משום שאז החל להתנוצץ זיוה והדרה של תורה ונפתחו השערים מתפארתה של תורה כמו שכתוב בספר היכלות שבבית שני היו זיוה והדרה של תורה וכו' וכל מעלות אלו נכללות בתושב"ע, ומכוח אורות גנוזים אלו גדלה היכולת לבטל יצרא דע"ז.

ט) בסוכות הושלם הניתוק מחטא העגל, וכפי שבואר בשם הגר"א שבט"ו בתשרי החלו בבנית המשכן ואז חזרו ענני הכבוד לשכון במחנה לעיני כל ישראל. כי בהתחלת בנית המשכן לשם ד' הייתה השלמת ניתוקם מחטא העגל, לכן חזרו ענני הכבוד. (ובשמיני למילואים הגיעו למעלה נוספת ששרתה שכינה במשכן וירדה אש של מעלה על המזבח וידעו בוודאות שנתכפר להם

כפרש"י בפרשת שמיני כי אז העבירו מליבם אותו יצר
דע"ז כדברי התו"כ הנ"ל)

י) ובאדרת אליהו כתב שעל שריית הענן ביקש משה
"ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה",
והובטח לו: "נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו
בכל הארץ ובכל הגויים וגו'", וזכו שענני הכבוד שהיו
עמם ביציאת מצרים ופסקו לאחר קריעת ים סוף, וגם
קודם היה נראה רק לנביאים שבהם, כעת זכו שיהיו
עימם בקביעות לעיני כל ישראל וגם לעיני האומות. וכ"ז
הוא הרחבה של ההבדל שבין ישראל לעמים. ונראה
מדברי הגר"א שגם ענני הכבוד שהיו סביב למחנה חזרו
אז לשכון לעיני ישראל והאומות, ולכן נצטוו לשבת
בסוכה בט"ו בתשרי "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות
הושבתי את בני"י וגו', ולדעת ר"א היינו ענני הכבוד.
ויל"פ לפי"ז הטעם שבפרשת משפטים וכי תשא נקרא
החג רק בשם חג האסיף ולא נאמרה לישראל עדיין
מצוות סוכות (עיין בבית אלקים למבי"ט), כי עדיין לא
חזרו ענני הכבוד, ורק בפרשת אמור נקרא החג בשם חג
הסוכות.

יא) ונראה שלכן הבדיקה של רצון אוה"ע לקבל תורה
היא על ידי מצות סוכה, כמו"ש בע"ז ג' ע"א, שלעתיד
לבוא יאמרו "תנה לנו מראש ונעשנה וכו' מצווה קלה
יש לי וסוכה שמה וכו' וכל אחד מבעט בסוכתו ויוצא
וכו' שנאמר: "ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו

עבותימו", כי כשם שענני הכבוד שנראו לישראל ולאומות בט"ו בתשרי היו לאות על רצונם של ישראל להיות בצילו של הקב"ה ולקבל עליהם עול מלכות שמים ועול מצוות ועל ידי כך מובדלים הם משאר האומות, כך מצוות סוכה שהיא לזיכרון של ענני הכבוד "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי" וגו' גם היא מבררת ובודקת את הראויים להיות בצילא דמהימנותא ולהקרא עם ד'.

יב) בסוכה נ"א ע"ב "הגיעו לשער היוצא ממזרח, הפכו פניהן ממזרח למערב ואמרו: אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל ההיכל ופניהם קדמה, ומשתחוים קדמה לשמש, ואנו ליה עינינו", יל"פ שאין בכך שמתפארים במעלתם לעומת אבותיהם שעבדו ע"ז, חשש של גירא בעינא דשיטנא, שלפעמים יש באמירה כזו חשש דאתי לאיגרויי ביה כמו"ש שם לעיל ל"ח ע"א, כי כיון שמאז אנשי כנסת הגדולה התבטל מישראל יצרא דע"ז אין חשש להתפאר במעלת ישראל כעת.

יג) על דעת ר"ע שמפרש את הכתוב "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל" וגו', על סוכות ממש שישבו בהם בני ישראל במדבר, הקשו מהי הרבותא בכך, עד שיש לזכור ולדעת זאת לדורות. ונראה שהכוונה היא למ"ש בסוטה ג' ע"ב "בתחילה קודם שחטאו ישראל היתה שכינה שורה עם כל אחד ואחד, שנאמר כי ד' אלוקיך מתהלך בקרב מחניך וכו'", ופרש"י "עם כל אחד

ואחד בביתו" ועיין שבועות מ"ז עה"כ "ותרגנו באהליכם". ועל כן נצטוונו בסוכות לצאת לדירת ארעי של סוכה, שחל עליה שם שמים כשם שחל על החגיגה כמ"ש בסוכה ט' ע"א מהכתוב "חג הסוכות שבעת ימים לד'", ונהיה שוב מוכנים כל אדם לפי מדרגתו להשראת שכינה בסוכה.

יד והטעם שאליבא דר"ע נקבעה מצוות הסוכה בתשרי, יל"פ כדרך שביאר הגר"א לדעת ר' אליעזר דבסוכות הושבתי היינו ענני כבוד, והיינו שלאחר חטא העגל לא שרתה שכינה בבית כל אחד מישראל, ועל כך ביקש משה רבינו שתחזור שכינה לשרות עם כל אחד בביתו, שהן הסוכות שדרו בהן במדבר. והדבר נכלל במ"ש בברכות ז' ע"א שלאחר חטא העגל ביקש משה רבינו שתשרה שכינה על ישראל וניתן לו שנאמר "הלא בלכתך עימנו וגו'". ויל"פ שמעלה זו חזרה בט"ו בתשרי בעת שהחלו לעסוק בבניית המשכן ונשלם הניתוק מחטא העגל ולכן נקבע ט"ו בתשרי לתחילת ימי חג הסוכות כנ"ל.

טו ולפי דברי הגר"א בשיה"ש שבט"ו תשרי חזרו ענני הכבוד, והיינו מכח תשובתם על חטא העגל והתחלת בניית המשכן, שבכך התנתקו מחטא העגל, ולפי דבריו באדרת אליהו זכו למעלה יתירה שלא זכו קודם העגל, שעמוד הענן שפסק לאחר קריעת ים סוף חזר ונגלה לכל ישראל, ונראה שזה כענין במקום שבעלי תשובה

עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, לפי"ז נראה לבאר את הטעם שבסוכות היתה שמחה יתירה כלשון הר"מ בסוף הל' סוכה, כי בנדבת המשכן מבואר במדבר רבא (י"ב ט"ז) ובתנחומא (פר' נשא י"א) שבשעה שבא משה ואמר לישראל קחו מאתכם תרומה שמחו שמחה גדולה והביאו הנדבה בשמחה ובזריזות. על ידי תשובתם מחטא העגל ונדבת ליבם להביא למלאכת המשכן זכו לכך שניתן להם כח מיוחד להגיע לשמחה בעשיית המצוות ובאהבת הא' שצוה בהן, שהיא עבודה גדולה כלשון הר"מ שם. וזכיה זו מתחדשת בכל שנה בחג הסוכות ועל כך נאמר בפרשת ראה לגבי מצוות חג הסוכות "והיית אך שמח". וזהו יסוד השמחה היתירה שהייתה אז במקדש. הזכיה שזכו ישראל לקבל כח מיוחד לשמחה של מצוה, היא לא רק במעשה המצוה אלא גם בהכנה למצוה, כפי שדור המדבר הכינו בשמחה את הראוי לבניית המשכן. ולכן שמחת בית השואבה הייתה גם כפתיחה לשאיבת המים שהיא הכנה למצות הניסוך.

טז) השמחה של מצוה היא מבוא להשראת שכינה ורוה"ק כמוש"כ בירושלמי סוכה פ"ה ה"א "יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה ונכנס לשמחת בית השואבה ושרתה עליו רוה"ק, ללמדך שאין רוה"ק שורה אלא על לב שמח" וכו'. ובכלל רוה"ק גם השגת חכמת התורה כמוש"כ הרמב"ן בב"ב י"ב ע"א שהחכמים יודעים האמת ברוה"ק שבליבם. ובספר הבתים מצוה קפ"ב

כתב על מצות הקהל שמצוה זו באה אחר השמיטה, שאז כאילו נתנה להם הארץ עתה, כי כל שנת השמיטה היא לה', לפיכך ביום חג הסוכות שהוא זמן השמחה קורא להם התורה, כאילו התחדש להם עתה זמן נתינת התורה וכו', עכ"ד. ר"ל כשם שבכניסתם לארץ הצטוו באמירת ברכות וקללות ובכתיבת התורה על י"ב אבנים, כך גם בכל מוצאי שמיטה שחוזרים לעבודת הארץ הצטוו בשמיעת פרשיות לחיזוק דת האמת, והזמן שראוי לכך "לשמוע לבם ולהקשיב אזנם, לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני" (לשון הרמב"ם בהל' חגיגה פ"ג ה"ו) הוא זמן השמחה של מצוה שיש בחג, שעל ידה ניטעים ד"ת בלב האדם. ובכל שנה בזמן שמחתנו מתגדלת היכולת להשגת חכמת התורה כדברי הרמב"ן וספר הבתים.

יז) סוכות הוא זמן שמחתנו גם מצד היותו חג האסיף של התבואה וגם מצד היותו לאחר כפרת יום הכיפורים שנטהרים ליבות בני ישראל ואוספים כל כוחותיהם למטרת קירבת אלוקים והם שמחים שזכו למדרגה זו. וזוהי שמחה שלימה שעליה נאמר בפרשת ראה "והיית אך שמח". ועל ידי שמחה שלימה זו בכלל, ושמחת בית השואבה בבית המקדש בפרט, מתעלים להשגת דרגות נוספות בחכמת התורה וכפי שמתבאר מתוך דברי הירושלמי הרמב"ן וספר הבתים הנ"ל.

יח) השמחה בסוכות שונה משאר שמחה שבמועדים. פסח ושבועות הם מכוח זכות אבות וכמו שנאמר "ואזכור את בריתי". אבל מצוות סוכה שהיא לזכר ענני הכבוד שחזרו לאחר חטא העגל ואעפ"כ הקב"ה חזר וקרת עמהם ברית ושכן בתוכם בענני הכבוד, שזוהי חיבה יתירה, וכמו שכתב בפירוש הגר"א לשיר השירים (א' קטז) על תפילת אהבה רבה אהבתנו ד' א', חמלה גדולה ויתירה חמלת עלינו, דבימי האבות ויצ"מ היתה אהבתך רבה ואחר חטא העגל חמלת עלינו וסלחת לעונינו, ואמר חמלה גדולה ויתירה, פי' שהשפעת עלינו עוד יותר תורה מבראשונה, שנתת לנו לוחות שניות וציוות לעשות המשכן להיות שוכן בינינו שלא היה לנו מקודם, עכ"ד. ובכל שנה אחרי המחילה ביוה"כ ישנה חזרה של השראת השכינה בישראל. ולכן ישנה שמחה יתירה בסוכות והוא זמן שמחתינו. ועל כך נאמר "הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בד".

יט) השמחה היתירה בסוכות היא על שזכינו למעלת "ונפלינו" וגו', שתשרה השכינה רק בישראל והיתה בחירה נוספת בישראל כנ"ל. ולאחר שזוכים ביוה"כ פ' למחילה, חוזרים וזוכים לפי ערך הדור, גם במדריגת "ונפלינו" והבחירה הנוספת בישראל.

סוכת שלום

א) הביטוי 'סוכת שלום' הוא עפ"י דברי הכתוב "ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון" (תהילים ע"ו, ז') ביהמ"ק הוא מקום השלום, כמו שנאמר בתמיד "מי ששיכן שמו בבית הזה ישים שלום ביניכם אהבה ואחוה ושלום", והיא מקום השלימות. וכיו"ב סוכת החג שחל עליה שם שמים והיא זכר לענני כבוד, יש בה מעלה של שלום כמו שנאמר: "כל ישראל ראויין לשבת בסוכה אחת". יש בסוכות גם מעלת השלימות. ומצינו שהכשר סוכה הוא, בב' דפנות וטפח עם צורת הפתח מצות סוכה נותנת להם חשיבות והם כסוכה שלימה.

ב) סוכות הוא חג שמקיף את הכלל, בהיותו זכר לענני הכבוד שהקיפו את כל מחנה ישראל, ולפי דברי הגר"א חזרו ענני הכבוד בט"ו בתשרי (ועיין פרי מגדים סי' תרכ"ה) והוא גם מקשר בין כל דרגות ישראל. וזהו עניין האושפיזין, שיש השפעה וקבלה מצדיקים ורועי ישראל (ועיין להלן ד"ה סוכות ואושפיזין). וכפי שמצינו גם בד' מינים שהם כנגד ד' דרגות העם וכולם באגודה אחת. "יבואו אלו ויכפרו על אלו". וזוהי מעלת השלום והשלימות שבחג הסוכות, שמאחד את כלל ישראל.

ג) בסוכות אנו מוצאים הדגשה על אחדות תורה שבכתב ותושבע"פ, כי שמחת בית השואבה היא גם כהכנה למצוות ניסוך המים שהיא ממצוות שנמסרו בע"פ, ונעשית ההכנה בששון ובפומבי לבטא את קיומם

של כל מצוות החג, גם את המצווה שנמסרה בע"פ, לקיימם בשמחה ובפרהסיא. ומלבד זאת שמחת בית השואבה היא בעצמה מבוא והכשר להשגת דרגות נוספות בחכמת התורה ומתגדלים בהבנת התורה, שזהו מכלל תושבע"פ וכמבואר לעיל. בקיום המצווה שבתורה שבכתב "ושמחתם לפני ד' אלוהיכם שבעת ימים" מתאחדים תושב"כ ותושבע"פ.

ד) ויש בסוכות שהיא צילא דמהימנותא גם התעלות בהכרת יחידו של עולם שאין עוד מלבדו "וברא הכל לרצונו והוא אשר לו הכוח והממשלה והיכולת בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו ואין מי שיאמר לו מה תעשה כאשר עשה עמנו בהוציאו אותנו מארץ מצרים. והסוכות שאמר הכתוב שהושיבנו בהם, הם ענני כבודו שהקיפנו בהם לבל יכה בהם שרב ושמש. ודוגמא לזה ציוונו לעשות סוכות כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו (טור או"ח סוכה תרכ"ח).

ה) ובסוכות ישנה מדריגה מיוחדת בהכרת וידיעת יחידו של עולם, אדון כל המעשים, מצד נוסף, כמבואר מדברי הרשב"ם פרשת משפטים (כ"ג י"ז) עה"כ "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך לפני האדון ד'", שהביא מה שכתב במדרש עה"כ "הנה האדון ד' מסעף פארה" "בכל מקום שאתה מוצא הלשון הזה, מוציא דיורין ומכניס דיורין". ולפי"ז כל עיקר חג הסוכות הוא הכרת אדנות הקב"ה, שהאדם יוצא מביתו דירת קבע לחוץ, לדירת עראי, עפ"י ציווי ד'.

ו) הטעם שהסוכה נקראת "צילא דמהימנותא", בפשטות הוא ע"פ דברי הרשב"ם בפרשת אמור (כ"ג, מ"ג): "למען ידעו דורותיכם. פשוטו כדברי האומרים במסכת סוכה סוכה ממש וזה טעמו של דבר, חג - הסוכות תעשה לך באספך מגרנד ומיקבך, באספך את תבואת הארץ ובתיכם מלאים כל טוב דגן ותירוש ויצהר. למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר ארבעים שנה בלא יישוב ובלא נחלה, ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתים מלאים כל טוב, ואל תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וכסדר הזה נמצא בפרשת עקב תשמעון. וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה וגו' ויאכילך את המן וגו'. ולמה אני מצוה לך לעשות זאת, כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ואכלת ושבעת ורם לבבך ושכחת את ה' וגו' ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. ולכך יוצאים מבתים מלאים כל טוב בזמן אסיפה ויושבין בסוכות לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתים לשבת: ומפני הטעם הזה קבע הקב"ה את חג הסוכות בזמן אסיפת גורן ויקב לבלתי רום לבבם על בתיהם מלאים כל טוב פן יאמרו ידינו עשו לנו את החיל הזה", עכ"ל.

ולכן אמרו בערכין (ל"ד ע"ב) עה"כ "ויעשו בני הגולה השבים מן השבי סוכות, וישבו בסוכות כי לא עשו מימי יהושע בן נון כן בני ישראל וגו', ותהי שמחה גדולה

מאד... דבעי רחמי על יצר דעבודה זרה ובטליה, ואגין זכותא עלייהו כי סוכה". ונראה שהיה הדבר בחג הסוכות שאז זמן חשבון הנפש וחיזוק כנגד "ורם לבבך ושכחת את ד' אלוקיך" וכמבואר ברשב"ם, ואז הזמן של העמקת האמונה על ידי מצות סוכה. וזכות מצוה זו הגנה עליהם בפעולתם לטהר את העולם מיצרא דע"ז.

ז) ובמדריגה מיוחדת זו של ישיבת סוכה הנוהגת בכל שבעת ימי החג, הולכים ומתעלים ומגיעים בשמיני עצרת לפסגה של אתה הראת לדעת כי ד' הוא האלוקים אין עוד מלבדו. וכפי שנהגו לפתוח את פסוקי ההקפות ב"אתה הראת לדעת" וגו'. ומנהג ההקפות הוא כעין מ"ש בתענית (ל"א א"ע"א) עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים לעתיד לבוא שנאמר: "ואמר ביום ההוא הנה אלוקינו זה קיינו לו ויושיענו זה ד' קיינו לו נגילה ונשמחה בישועתו".

אני והו הושיעה נא

א) בויק"ר (פכ"א) עה"כ "'ד' אורי וישעי' אורי זה ר"ה וישעי זה יוהכ"פ". נראה שהמשך הכתוב: "'ד' מעוז חיי ממי אפחד" הוא מכוון לסוכות. אחרי ר"ה ויוהכ"פ שתוכנם הוא הפנימיות של אור ד' וישעו, מתבטאים לאחר מכן, בסוכות, הצדדים הנגלים של אורה וישועה. והם מעוזי החיים שזוכים מאת ד'.

ב) ועוד. מצוות חג הסוכות הן גם הנגלה וגם הנסתר של אור ד' וישעו. לאחר התעלות פנימית ונסתרת בר"ה ויוהכ"פ זוכים אח"כ בסוכות גם להתעלות גלויה, לידיעה המתבטאת במעשים שנעשים, שד' מעוז חיי.

ג) במצוות חג הסוכות יש כח אמונה ודביקות בקב"ה שמתבטא גם בדרך עשיית המצוות בחג, שכן מצוות סוכה שהיא "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וגו'", דהיינו שד' לנו למעוז ומחסה גם בהיותנו במדבר, והקיפנו בענני כבוד להגן מפני השרב והגשם ומפני אויבים (עיין בטור סי' תרכ"ה ובלבוש) וישבו אז בסוכות כמנהג המחנות והקב"ה היה עמהם לא חסרו דבר (רמב"ן עה"ת), ובמצוות נטילת ד' מינים בנענועים למי ששמים וארץ, ד' רוחות, וגשמים וטללים שלו. וראב"י סבר לומר בעת הנענועים גירא בעיניה דשטינא "דין גירא בעיניה דשטינא" (סוכה ל"ח ע"א), בשתי מצוות אלו אנו מגלים במעשה את הכרתנו שד' הוא מעוז חיינו והולכים ומתעלים במדריגה זו.

ד) לאחר טהרת הלב בר"ה ויוהכ"פ אנו ראויים להתעלות עוד ולהראות במעשה את ההכרה שד' מעוז חיינו, את דבקותנו והסתופפותנו בצילא דמהימנותא על ידי ישיבת הסוכה ואת שמחתנו לפני ד' בנטילת ד' מינים, וזו מדרגה נישאה של היותנו עומדים לפני ד' והיותנו בקרבת אלוקים ומוכנים לגילוי השכינה. ומצינו בשמחת בית השואבה ששרתה רוח"ק על יונה הנביא כמו שנאמר בירושלמי סוכה (פ"ה ה"א).

ה) ומשום כך אמר הלל הזקן בשעת שמחת בית השואבה "אם אני כאן הכל כאן" (סוכה נ"ג ע"א) כלומר שהיה אומר כן בשם הקב"ה כביכול, כי בשמחת בית השואבה מתגלית דביקותם של ישראל בקב"ה, שהם מתכנסים למקום המקדש לשמוח בכל לבבם לפני ד' והם במדריגה של נלויים אל ד' כשבט לוי, ומכל העם באים להסתופף בבית ד', במקום שהשכינה שורה שם, "אם אני כאן הכל כאן" ועל כך נרמז בשם 'חג האסיף' 'זמן אסיפה' שהאדם מתרכז במהלך של - התקרבות והתאספות של עצמיותו כלפי שכינה, שקרובה אז יותר לאדם.

ו) לפי מעלת וערך כל דור זוכים למעלה יתירה זו בכל חג הסוכות. ופרשת אמור כתיב: "וחגותם אותו חג לד', שבעת ימים בשנה, חוקת עולם לדורותיכם" וגו'. נראה שבכל דור זוכים לאחר כפרת יוהכ"פ להתעלות ולהיות בדרגא של נלויים אל ד', ביחס למעלת כל דור ודור.

ז) על ידי מדריגה זו של ישראל בסוכות, שהם נחשבים כנלויים אל ד' והם מוכנים לגילוי שכינה, הם זוכים לשבת בסוכת החג שחל עליה שם שמים, ובארנו במקום אחר שסוכת החג היא כחזרה למעלה שהייתה בישראל עד שלא חטאו ששרתה שכינה עם כל אחד ואחד בביתו, כמו שנא' בסוטה (ג' ע"ב). על כן בימי חג הסוכות מודגש ביותר ששם ד' נקרא על ישראל, כפי שמצויין הדבר בקדושת הסוכה. וגם בתפילה שקודם נטילת לולב נאמר: "ולידע איך שמך נקרא עלי וייראו מגשת אלי".

ח) ומאחר שבקדושת הסוכות ניכר ומודגש ביותר ששם ד' חל על ישראל, מתוך כך גם הכלל שישועת ישראל היא כביכול ישועת ד': "אשר הלך אלוקים לפדות לו עם", ניכר ומודגש אז ביותר. ומשום כך נאמרת בסוכות על ידי סובבי מזבח בזמן המקדש ועל ידי כל ישראל - בזה"ז התפילה: "אני והו הושיעה נא" ובהושענות - חוזרים ואומרים: "הושענא למענך אלוקינו" וכו'.

ט) בימי חג הסוכות מתעלים ישראל בהכרתם שד' מעוז חייהם ועולים במדריגתם כנלויים אל ד', ובשמ"ע "אמר הקב"ה לישראל: נגלגל אני ואתם במה שאתם מוצאים "פר אחד איל אחד וגו'" (תנחומא פר' פנחס). אחרי קיום מצוות החג בסוכה ובלולב, מגיעים ישראל לפסגה של השגתם ודביקותם בקב"ה. והקרבנות המעטים ביום שמיני עצרת "פר אחד איל אחד" שהם רק בעד ישראל ולא בעד שבעים אומות כקרבנות שבעת

ימי החג, הם משלימות את עומק הרצון להתקרב לקב"ה בכל אמיתת לבבם. וכל זאת משום התעלותם בימי הסוכות, בידיעתם שד' מעוז חייהם. ומתוך כך בשמיני עצרת הם בהשגה ודביקות עליונים בקב"ה. ומכאן המנהג לפתוח את פסוק ההקפות ב"אתה הראת לדעת כי ד' הוא הא' וכו'".

ועוד. סוכות הוא ההמשך לרה"ש ויוהכ"פ. ביוהכ"פ נאמר: "לפני ד' תטהרו". כי הוא עת רצון שיעיר אדם את רוחו לשוב ולהטהר לפני ד'. ובסוכות כתיב "ושמחתם לפני ד' א'" וגו', כי לאחר כפרת יוהכ"פ יש שעת רצון, שיגיע האדם לשמוח ולהודות לד' בטוהר לב על כפרתו ועל אסיפת תבואתו. וכשמגיעים למדרגות אלו של תשובה לפני ד', ניתן להתעלות עוד ולהכיר את עוצם החשיבות של התגלות כבוד שמים בעולם שהיא על ידי ישועת ישראל (וכנ"ל באות ח'), ומבקשים על כך: "אני והו' הושיעה נא" "הושענא למענד אלוקיננו" וכו'.

סוכות ויציאת מצרים

חג סוכות הוא שלב שני של יצ"מ. בעת יצ"מ היתה יד חזקה וזרוע נטויה. "רפוא לישראל ונגוף למצרים". ואילו בסוכות מקריבים ומתפללים עבור שבעים אומות. סוכות הוא זמן רגיעה, סוכת שלום. "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" "כל ישראל ראויים - לשבת בסוכה אחת".

על יצ"מ נאמר: "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים" וגו', המצווה היא בעיקרה זכירה בלבד, ואילו על סוכות נאמר: "למען ידעו דורותיכם". בפשטות ההבדל בין פסח שנאמרה בו זכירה לבין סוכות שנאמרה בו ידיעה הוא, שבפסח המצווה בעיקרה מתיחסת ליום היציאה ממצרים, ולכך מספיקה זכירה. ואילו בסוכות המצווה מתיחסת לכל היקף הארבעים שנה שסיפק הקב"ה כל צרכיהם, וכמוש"נ מהרמב"ן שם "שידעו ויזכרו שהיו במדבר לא באו בבית, ועיר מושב לא מצאו ארבעים שנה, והשם עמהם לא חסרו דבר" ובדברים (בז) כתב הרמב"ן עה"כ "ידע לכתך את המדבר הגדול הזה... לא חסרת דבר", "ספק שם כל צרכך במן והשלו ומי הבאר, שלא חסרת דבר מן הצריך להולכי ארחות". וברבינו בחיי פר' אמור (כ"ג, מ"ג) כתב: "כדי שיתגלה ויתפרסם מתוך מצות הסוכות גודל מעלתן של ישראל במדבר, שהיו הולכים עם כובד האנשים והנשים והטף במקום ההוא אשר אין בטבע האדם לחיות בו, והוא שהעיד הכתוב ארץ ציה ושממה (ויאל ב, כ), לא מקום זרע ותאנה וגפן (במדבר כ, ה), וכן אמר הנביא לישראל המדבר הייתי לישראל אם ארץ מאפליה (ירמיה ב, לא), יאמר לא הראיתי להם לישראל שהיו במדבר בארץ מאפליה, כי שם באותו מקום הכנתי להם כל צרכם ולא חסרו דבר, ולפי דעת זו אפשר שבאו להם צמחים מארץ מרחקים על ידי סוחרים". וענין זה דורש צירוף כל משך הארבעים שנה שהתמידה השגחת

ד' על מהלך ישראל במדבר. ונדרשת לכך מעבר לזכירה גם דרגה של ידיעה. והמטרה בכך היא לחזק את הבטחון בד'.

ועוד. ידיעה היא על ידי לימוד והעמקה. ישראל לומדים את עומק העניין של בחירת עם ישראל והשגחת הקב"ה עליהם, מיציאת מצרים והלאה, ומקריבים ומתפללים על כל שבעים אומות שיהיו מתוקנים בדרכיהם ויתקרבו לאורחות מישרים ודעת ד'.

"הושענא"

בסוכה (לא ע"א) מצינו דההדס קרוי הושענא. יש לפרש כמ"ש המפרשים על הכתוב "ואני תפילה", ר"ל כפי שאני, בלא דיבור, הריני כאומר תפילה. כאדם הלבוש בלאות שאינו צריך לומר ולבקש בדיבור את צרכיו. וכיו"ב הוא בנטילת ד' מינים שמצותן בנענועים לד' רוחות ולשמים ולארץ לעצור רוחות רעות וטללים רעים, הם קרויים הושענא, כי מעצם דרך קיום מצוותן הן מביעים תפילה.

כיו"ב מצינו לגבי שופר, שכתב רש"י בר"ה (כ"ז ע"ב) ד"ה כמה דכייף איניש בתפילתו וכו' דלתפילה ולהזכיר עקידת יצחק בא וכו' (וכ"ה בירושלמי), נראה שהתקיעה עצמה יש בה ענין תפילה מעצם השמעת קול שופר בר"ה. ובירושלמי ר"ה אמרו על הכתוב "ואותי יום יום ידרושון" זה יום תקיעה ויום ערבה (הושענא רבא), שבהם מתכנסים הציבור לתפילה, והשופר והערבה שבהושענא רבא עצמם הם מענין תפילה.

סוכה וענני כבוד

א) בסוכות שורה שכינה בישראל כענני הכבוד שבמדבר, וכעין מה שאמרו בסוטה (ג' ע"ב): קודם שחטאו ישראל היתה שכינה שורה עם כל אחד ואחד. ופרש"י: בביתו. וכיו"ב בשבועות (מ"ז ע"ב) עה"כ (ודברים א' כ"ז) "ותרגנו בתוך אהליכם", תרתם וגיניתם באהלו של מקום. ופרש"י: וגיניתם את המקום שהשכין את שכינתו ביניכם. ובסוכות יש זכיה למדרגה מעין זו שהיתה עם ישראל במדבר, ושם שמים חל על הסוכה (סוכה ט' ע"א). ועיין בגבורות ד' פ' מ"ו.

ב) על הכתוב 'זה אלי ואנוהו' (שמות ט"ו ב') אמר ר' ישמעאל: אתנאה לפניו במצוות. אעשה לו לולב נאה סוכה נאה ציצית נאה תפילין נאים, ורבי יוסי בן דורמסקית אמר: אעשה לפניו מקדש. ואבא שאול אמר: הוי דומה לו, מה הוא חנון ורחום אף אתה וכו' (מכילתא בשלח) ופרש"י (בשבת קל"ג ע"ב) דלשון 'ואנוהו' אני והוא, אעשה עצמי כמותו לידבק בדרכיו. ונראה שגם לשאר הדרשות מתפרש לשון 'ואנוהו' 'אני והוא', שכן בכל מצוה, עיקרה ותנאיה מוגדרים בהלכה וקבועים על פי ד', ואילו הנוי שאדם עושה למצוה, כלולב, סוכה, ציצית ותפילין, אין לו קביעות מצד הדין, אלא הכל תלוי בנדיבות לב כמה להוסיף נוי. ויש בכך ענין של 'אני והוא'. וכיו"ב הוא מ"ש ר"י 'אעשה לפניו מקדש', שאחר בניית בית המקדש בידי אדם הקב"ה שוכן במקדש.

וכשהציבור ראוי שוכן עליו הענן וכמ"ש בפר' תצוה (כ"ט ט מ"ג) 'ונקדש בכבודי', ובפר' פקודי (מ' ל"ד) 'ויכס הענן את אוה"מ וכבוד ד' מלא את המשכן'. ובחנוכת בית ראשון שכן הענן בביהמ"ק.

ג) ומאחר שבסוכה ישנה הארה מקדושת שכינה, הרי היא בכך דוגמת המשכן והמקדש שנאמר עליהם 'ואנוהו' 'אני והוא', ומשום כך מתפללים ומבקשים בסוכות 'אני והוא הושיעה נא'. מבקשים שנתעלה יותר ויותר במדרגת 'ואנוהו', וכשם שבמקדש ישנו חיוב מיוחד על הציבור 'לרומם את בית אלהינו' (עזרא ט' ט'), ובר"מ הל' בית הבחירה (פ"א הי"א) כתב 'ומפארין אותו ומייפין כפי כוחו', כך גם בסוכה שהיא זכר לענני כבוד, יש דגש על ענין נוי סוכה.

ד) 'ובהיכלו כולו אומר כבוד' (תהילים כ"ט ט'). כבוד ד' ניכר במילואו בהיכל. וכפי שהיה במשכן, שהענן שכן באהל מועד, שהוא כנגד ההיכל שבמקדש. וע"ז אמרו במדרש 'פתחו לי פתח כפתחו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם'. האולם אף הוא נקרא היכל (ועיין הל' ביהב"ח פ"א ה"ה ובקריית ספר), ופתחו של אולם מצביע על הרחבת הארה מקדושת שכינה וכבוד ד' למי שבא ליטהר ופתח פתח להיות קרוב לשכינה. ולאחר יוהכ"פ שפותחים פתח של תשובה לפני ד' זוכים לסייעתא דשמיא לקבל הארה רחבה בחג הסוכות, שהיא מעין ענני הכבוד ואור קדושה שבהם.

סוכות ואושפיזין

א במס' ערכין (ל"ג ע"ב) אמרו על הכתוב בנחמיה (ח' י"ז) 'ויעשו בני הגולה השבים מן השבי סוכות וישבו בסוכות, כי לא עשו מימי יהושע בן נון כן בני ישראל וגו' ותהי שמחה גדולה מאד'. 'אפשר בא דוד ולא עשו סוכות עד שבא עזרא וכו', דבעי רחמי על יצר דעבודה זרה ובטליה, ואגין זכותא עליהו כי סוכה. והיינו דקא קפיד קרא עילויה דיהושע, דבכל דוכתא כתיב יהושע והכא כתיב ישוע. בשלמא משה לא בעא רחמי דלא הוה זכותא דארץ ישראל, אלא יהושע דהוה ליה זכותא דארץ ישראל אמאי לא ליבעי רחמי'. נראה שתחילת פעולתם של עזרא ואנשי כנסת הגדולה לביטול יצרא דעבודה זרה היתה בסוכות, וזכות מצות סוכה עם זכות א"י נתנו את היכולת לפעולה רוחנית זו. הזכות של א"י הוצרכה משום שבלא צירוף גמור של כל כוחות עם ישראל לא יכלו לפעול פעולתם זאת, ורק בא"י ישנו צירוף גמור של עם ישראל כאחד, כמ"ש בסנהדרין (מ"ג ע"ב) שרק משעברו את הירדן חל דין ערבות על כל ישראל.

ב ובאדרת אליהו לדברים (א' ו') כתב על הפסוק (דברי הימים א י"ז כ"א) 'ומי כעמד ישראל גוי אחד בארץ' כי שניהם הן ביחוד, ישראל וא"י, ישראל מע' אומות וארץ ישראל מכל הארצות וכו'. וגילוי של תורה הוא בא"י כמ"ש (בבא בתרא קנ"ח ע"ב) "אזירא דא"י

מחכים". וגם הנבואה אינה שורה אלא בא"י. אבל כשהיו ישראל בארץ היו גוי אחד וכו' כמ"ש בזוהר (אמור צ"ג ע"ב) אימתי גוי אחד, בזמן שהן בארץ וכו', עכ"ד. והיינו שגילוי כל מעלותיהם וכוחם של ישראל הוא בזמן שמתגלית שלימות אחדותם, ואי"ז אלא כשהם בארץ ישראל. וגם לאידך גיסא כשמתגלים מעלותיהם וכוחם של ישראל על ידי ישיבתם בא"י, אזי מתגלית המעלה של אחדותם של ישראל. לכן רק משעברו את הירדן ניתן היה לגלות כל כוחותיהם של כלל ישראל ולבטל יצרא דע"ז. וזכות מצות סוכה גם היא הוצרכה, בהיותה מאחדת כל כוחות ישראל כמ"ש (סוכה כ"ז ע"ב) עה"כ (ויקרא כ"ג מ"ב) 'כל האזרח בישראל ישבו בסוכות' מלמד שכל ישראל ראויים לישוב בסוכה אחת. וברש"י בערכין שם כתב: ואגין זכותיה דעזרא עלייהו, עכ"ל. כי ראש הדור ככל הדור (רש"י חוקת כ"א א"א) וראשי אותו דור קבלו מכח הקהל יכולת להגן ולהציל את ישראל מיצרא דע"ז, כי היה אז צירוף של קהל ישראל היושבים בא"י כולו כאחד, מתוך היותם אז בא"י ומתוך קיימם את מצות סוכה, ששתי אלו מגלות את כל היקף מעלתם של ישראל והכוחות שבהם בתור 'גוי אחד בארץ'.

נמצא שגם הזכות והיכולת של עזרא ואכנה"ג להעלות את הקהל ולבטל מהם יצרא דע"ז, באו מכח מעלות א"י ומצות סוכה להעשות 'גוי אחד בארץ' ולהיות גדולי ישראל משפיעים בהיקף קדושתם על שאר קהל ישראל.

ג) בירושלמי (סוכה פ"ה ה"א): למה נקרא שמה בית השואבה, שמשם שואבים רוח הקודש, על שם (ישעיה י"ב ג') 'ושאבתם מים בששון ממעייני הישועה', ובקה"ע שם כתב: דמתרגמינן ותקבלון אולפן חדת, בחדוא, מבחירי צדיקיא. ויש בחג הסוכות מעלה מיוחדת להשגת ה"אולפן חדת בחדוא" והדבר נכלל ב"והיית אך שמח", "זמן שמחתנו".

וכל אדם שואב רוח"ק כפי מדרגתו. על יונה הנביא אמרו שם בירושלמי שהיה מעולי רגלים ונכנס לשמחת בית השואבה ושרתה עליו רוח"ק, וחכמים העדיפים מנביאים, "שרואים האמת ברוה"ק שבקרבים" כמוש"כ הרמב"ן בב"ב י"ב - ובהם נמשכת ההבטחה למש"ר לזכות לדרגת "ונפלינו אני ועמך" וגו' דהיינו שלא תשרה שכינה אלא בישראל, כפי שביארתי במק"א (לעיל בפרק "חג האסיף תקופת השנה" אות י' וי"ד) ובקשה זו החלה להתקיים בסוכות בט"ו בתשרי לאחר שירד מש"ר מהר סיני, וזהו שורש קביעת חג הסוכות לדורות, ובסוכות ובשמחת בית השואבה הם זוכים לרוה"ק כפי מדריגתם, - ושאר קהל ישראל המאוחדים בסוכות בכללות אחת, מתעלים אז להיות ראויים לקבל לפי דרגתם אולפן חדת בחדוא מרוח קדשם של בחירי צדיקיא.

וכך מצינו גם בעצם השמחה והתעוררות הלב שבזמן שמחת בית השואבה, כפי שכתב הרמב"ם בסוף הל' סוכה שהריקודים והשמחה שבעזרה היו על ידי גדולי ישראל וחסידיו, והעם בא לראות. והיינו שכללות

ישראל למדים על ידי ראיית שמחת בית השואבה על ידי גדולי ישראל חסידים ואנשי מעשה להתעלות בעבודת ד', וכפי שכתבו בתוס' (ב"ב כ"א ע"א ד"ה כי מציון תצא תורה), "לפי שהיה העולה לרגל רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה, היה מכוון ליבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה וכו'". "והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, היה גם הוא מכוון ליראת שמים ועוסק בתורה", עכ"ל*.

* על דברי תוס' הללו נמצאת מרגניתא מאת מרן רה"י זצ"ל: בבב"ב כ"א ע"א: "שבתחלה, מי שיש לו אב - מלמדו תורה, מי שאין לו אב - לא היה למד תורה, מאי דרוש? 'ולמדתם אותם' (דברים י"ט) - ולמדתם אתם, התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים, מאי דרוש? 'כי מציון תצא תורה' (ישעיה ב' ג'); והיינו שתקנו שמלבד חובת יחיד איכא חובה של הציבור. ויל"פ שתקנה זו אינה מאנשי כנסת הגדולה כי לא נמנית בין תקנותיהם, אלא משמת שמעון הצדיק, כי קודם לכן עוד זכו לגילוי שכינה במקדש, כמוש"כ תוס' בסוטה (ל"ח ע"א ד"ה הרי) והיינו שעל ידי זכות של צדיקי הדור יש ריבוי השראת שכינה במקדש, וברור שעל ידי כך התעלו כל מקומות ישראל. ולכן גם מי שלא היה לו אב מ"מ משום רוח הקדושה ששרתה בכל ישראל, גם הוא היה מוכן ללמוד אצל מלמדי תינוקות שהיו תמיד בישראל כמבואר בסוגיא שם ובכ"מ, שעיקר הלימוד היה תמיד על ידי מלמדי תינוקות ששכרו האבות. (ועיין בחידושי החת"ס לב"ב שם.) וכפי שהיה בירושלים, "לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה היה מכוון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה" כמוש"כ תוס' שם, כך היה מעין זה בכל מקומות ישראל. לכן עד שמת שמעון הצדיק לא הוצרכו לתקן להביא התינוקות לירושלים.

ד) ועוד. עניינו של סוכות הוא 'צא מדירת קבע ושב בדירת עראי' (סוכה ב' ע"א), לא להשתרש בחומריות, אלא לפנות לדרך חיים של רוחניות (עי' ביאור הגר"א ליונה פ"ד ה'). היציאה לסוכה הנותנת לכך גם ביטוי במעשה, מביאה להשרשת הענין גם בדעת האדם. 'למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים', ויש בכלל הפסוק הזה גם רמז לענין מדריגת הארעי של החומריות שהגיעו לדרגה זו בני ישראל בעת יצי"מ (עי' חידושי אגדות למהר"ל ע"ז דף ג' ע"ב) 'ואנכי ד' א' מארץ מצרים עוד אושיבך באהלים כימי מועד' (הושע י"ב י').

ה) ככל שפונה האדם לדרך חיים יותר רוחנית הריהו יוצא יותר מפרטיותו ונעשה מחובר יותר לציבור ולכלל ישראל. על כן 'כל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת'. כי עצם ישיבת סוכה היא מחברת יותר את כל ישראל, על ידי ההעלאה של הרצון והדעת לדרך של יותר רוחניות.

ו) יש כח יצירה של רוחניות. 'וכמסמרות נטועים' (קהלת י"ב י"א), מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פרים ורבים (חגיגה ג' ע"ב). כשיש בדור חיבור עם כללות ישראל יש בכך גם חיבור עם כל דורות ישראל, וכמבואר בספרי פרשת שופטים בפרשת עגלה ערופה, 'כפר לעמך ישראל אשר פדית ד' (דברים כ"א ח') מלמד שכפרה זו מכפרת על יוצאי מצרים. ובחג הסוכות שבו

ישנה התגלות כח כללות ישראל, ניתן לקבל גם אולפן חדת מבחירי צדיקיא שבדור כפי שהיה במקדש בשמחת בית השואבה, וגם יש בו צד חיבור וקבלה מראשי האומה, ואלו הם האושפיזין. השפעתם של ראשי האומה נמשכת והולכת כמסמרות נטועים, ד"ת פרים ורבים.

* * *

כאמור לעיל שהמגמה של 'צא מדירת קבע' היא לצאת מהתכנסות פרטית והתבצרות במקום האישי הקבוע, מבדידות מסוימת משאר ישראל למעורבות עם הכלל. וגם בסוכה הארעית ישנה התחברות נפשית עם האושפיזין. וכיו"ב נרמז במצוות ד' המינים המכוונים לקהל ישראל כולו, בנענועים לכל הרוחות, לתפילה על צרכי העם, בהקפת המזבח על ידי הכהנים, ולדעת ריש לקיש בסוכה ל"ד אפילו כהנים בעלי מומים, שבכל השנה אסורים להיכנס בין האולם ולמזבח, אעפ"כ הם מקיפים את המזבח בערבות (עיי"ש בתוס' ובמגילת אסתר לספר המצוות מ' ל"ת ס"ט). ובתוס' יום טוב לר"ה פ"א מ"ב כתב דסוכות בלבד נקרא במשנה בשם "חג" סתם, משום דמילת "חג" הנחתה הראשונה היא על המחול והריקוד כמו"ש בסופ"ק דחגיגה (י"א ע"ב) [דילמא חוגו חגא קאמר רחמנא". ובתוס' פירשו לשון מחולות]. ובסוכות היתה שמחה יתירה של בית השואבה, ולכן סוכות ראוי להקרא בשם "חג" ביחוד. ולכן מרים בו בתפילה "זמן שמחתנו" עכ"ד. והימים הנעלים האלו של התחברות לכל היקף כלל ישראל בכל הדורות, הם

הזמן המסוגל לשאוב ממעיני הישועה עיני העדה. גם בעריכת שמחת בית השואבה מצינו שהיתה השתתפות משני צדדים, מהצד החיצוני על ידי פרחי כהונה שהיו מטילין שמן לספלי המאור ומהצד הפנימי על ידי גדולי ישראל שהיו מרקדין ומשמחין.

* * *

בסוכות מודגש ענין המסירה מדור לדור: "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי" וגו', והוא זמן המיוחד לקבלת השפעה מכל דור, מבחירי צדיקא ומרועי ישראל שבעת האושפיזין. המגמה היא להגיע מכך לדרגת "למען ידעו", ידיעת ד' השגחתו ומלכותו על הכל. לאחר סיום שמחת בית השואבה אמרו: "אנו ליה וליה עינינו". וזוהי פתיחת ההקפות בשמיני עצרת "אתה הראת לדעת כי ד' הוא האלקים אין עוד מלבדו".

שורש הדברים הוא בכך שהשמחה היתרה בסוכות היא גם על כפרת יוהכ"פ, וכעין מה שמצינו לגבי מצוות אכילה בערב יוהכ"פ שהיא להורות על השמחה בהגיע עת הכפרה, כיו"ב גם השמחה היתרה בסוכות היא על שזכו ישראל, הכלל והפרט, בכפרת יוהכ"פ. ועיין בדרשות רבי יהושע בן שועיב ח"ב עמו' תצ"ו ובש"א ר"ה תרל"ה).

ובכפרת הכלל יש מידה של כפרה גם על עוון הציבור הראשון בחטא העגל, שהוא צריך כפרה גם לדורות וכמו"ש (שמות ל"ב ל"ד) "וביום פקדי ופקדתי" ובכל פורענות יש מידה של עונש על חטא העגל כמו"ש

סנהדרין ק"ב ע"א. ולכן לאחר הכפרה הכללית ביוהכ"פ מתקנים את עוון המחולות שעשו לעגל על ידי השמחה והמחולות לפני ד' [ועיין לעיל בשם התוס' יו"ט].

וכיו"ב היא גם מגמת מצוות החג להשתלם בידיעת ד' ובנפלאותיו, בלא שמץ רעיון של ע"ז, שאין עוד מלבדו ו"אנו ליה וליה עינינו".

גם כפרת הפרט יש בה מידה של כפרה על חטאי הכלל וחטא העגל כמו"ש (וימא פ"ו ע"א) "גדולה תשובה שמביאה רפאות לעולם" וכו', כי התשובה ביסודה נבראת לצורך הכלל ולתיקון העולם, שלכן התשובה נבראה קודם בריאת העולם, משום היותה צורך קיום העולם ותיקונו. וכח התשובה של היחיד, הוא מכח היותו חלק מהכלל*, וכל כפרה של היחיד מביאה רפואה לעולם גם ברפואת חטא העגל, שכל הציבור זקוק לרפואת כפרתו.

* בנקודה זו מצינו ביאור מכת"י מרן רה"י זצ"ל על הכתובים בתהילים נ"א, מזמור התשובה: "מזמור לדוד בבוא אליו נתן הנביא" וגו', שלאחר שדוד מפרט את מהלך תשובתו ודרכיה מסיים: "הטיבה ברצונך את ציון וגו'" וגו' ולכאורה אין תפילה זו קשורה לכל הכתוב לעיל. וביאר, שכיון שכל תשובת היחיד היא כנ"ל מכח התשובה שניתן לכלל, לכן כל הזוכה לתשובה צריך לזכור לזכות את הכלל ולהתפלל על צרכיהם והתעלותם. עוד פירש, שבכל תפילה צריך לשתף את הציבור. ועוד פירש, דעל ידי תפילה על ישראל מקבלין את תפילת היחיד על עצמו.

ושמחתם לפני ד' א' שבעת ימים

שאל הרב לוי חברוני את מרן זצ"ל מפני מה דווקא במקדש נוטלים לולב כל שבעה ואילו במדינה רק ראשון של חג?! מה העניין דווקא במקדש?!

השיב לו מרן רה"י זצ"ל:

יש לדעת שבסוכות חידשה התורה שהאדם צריך שני בתים. לא די לו בבית של כל השנה, אלא הוא צריך בית חדש עם התעלות מיוחדת. בסוכות יש לאדם כוחות כפולים [כענין נשמה יתרה שנותנים לאדם בשבת. וכפי שכתב האב"ע בפרשת בראשית (ב', ג') שבשבת מתחדש בנשמה כח ההיכר והשכל]. יש לו אז שתי נשמות. מהשמים רוצים שיצור דברים חדשים. לשם כך הוא צריך בית אחר, בית חדש, בית רוחני. והזמן שראוי לכח יצירה כפול הוא חג הסוכות. שהוא זמן הראוי במיוחד ליצור, לגדול ולהתפתח.

חג הסוכות הוא המשכם ושיאם של מועדי תשרי. יש הבדל בין ניסן לתשרי. בניסן כלל ישראל נוצר בבת אחת. קודם היו עבדים וביציאת מצרים נעשו כלל ישראל [וכמו"ש "בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ד' מארץ מצרים"]. אולם תשרי יש בו מהלך של צמיחה. מצד אחד יש בכך איזושהי חולשה, כי המהלך הוא איטי, אך זהו גם החוזק של תשרי, שיש בו צמיחה הדרגתית, יום אחר יום. בכל יום גדלים עוד, מא' תשרי

ר"ה, עשרת ימי תשובה ויוה"כ, ולאחר מכן סוכות, - שאז בכל יום יש בו גדילה חדשה ורצופה, ובכל יום אומרים הלל שלם, עד שמיני עצרת ששם ההתפתחות נעצרת. אז הזמן לעבד את ההשגות של החג עצרת. - ומאז שוב יש להמתין לתשרי הבא. בחג הסוכות יש כח התחדשות מיוחד. יש לאדם כוחות כפולים והוא נדרש להתחדשות ליצירת דברים חדשים, לכן הוא צריך בית חדש, רוחני, שם שמים חל על הסוכה.

כח יצירה חדש הוא גם מעניינם של ארבעת המינים. העבודה במצוות ד' מינים שהיא ביטוי מיוחד של שמחה והודאה לד' "ושמחתם לפני ד' אלוקיכם" - ולפי הרמב"ם היא שמחה וששון על היציאה מהמדבר אל מקום עצי פרי ונהרות וכו'. ובמדרש איתא שהיא שמחה על הכפרה ביוה"כ כאומר דידן ניצח כמו שנראה מהמדרש (ויק"ר פ' אמור) עבודה זו, ניתן - להשיג וליצור על ידה מדרגות בעבודת ד' מתוך שמחה, בהודאה ובתפילה.

ד' מינים במקדש במשך כל שבעה, כי המקדש הוא בית רוחני ושם ניתן ליצור הרבה. המקדש הוא עולם היצירה, ומה שניתן להשיג במדינה ביו"ט ראשון של חג בלבד, ניתן במקדש להשיג בכל שבעת ימי החג. לכן רק במקדש קיימת המצוה של "ושמחתם לפני ד' אלוקיכם שבעת ימים". (כך הבנו מדברי מרן רה"י זצ"ל).

שבעת ימים תחוג לד' א'

בפרשת ראה (ט"ז ב') לגבי פסח כתיב: 'וזבחת פסח לד' א' צאן ובקר במקום אשר יבחר ד' לשכן שמו שם'. ושם פס' י"א לגבי שבועות כתיב: 'ושמחת לפני ד' א' וגו' במקום אשר יבחר ד' א' לשכן שמו שם'. ואילו לגבי סוכות להלן פס' ט"ו כתיב 'שבעת ימים תחוג לד' א' במקום אשר יבחר ד' וגו'', ולא נאמר בו 'לשכן שמו שם' כמו בפסח ובשבועות.

והנה בזבחים קי"ט ע"א "באו לנוב וגבעון הותרו הבמות וכו' קדשים קלים נאכלים בכל ערי ישראל. א"ל ר"ל לר' יוחנן: מע"ש נמי ליתני, א"ל: מעשר שם שם מארון קא ילפי". [פרש"י: שם שם, ואכלתם שם וגו' אי נמי ואכלת לפני ד' א' במקום אשר יבחר לשכן שמו שם וכו']. כיון דארון לא הוה מעשר נמי לא הואי. אי הכי פסח וקדשים נמי, ומסיק דמתניתין אליבא דר"ש דמע"ש הוקש למע"ר ולא קרב בנו"ג.

ויתכן שגם למסקנת ר"י שאין עיכוב בארון לאכילת מע"ש וקדשים, מ"מ במקום שנאמר 'לשום שמו שם', רמז יש בדבר, שיש דינים שנוהגים רק במקום שיש ארון. שכן לשון זו 'לשום שמו שם' יש בה הוראה על הארון כמ"ש בשמואל (ב' ו' ב') 'ויקם וילך דוד וגו' להעלות משם את ארון הא' אשר נקרא שם שם ד' צבאות יושב הכרובים עליו'.

לכן בכתוב לגבי פסח 'וזבחת פסח לד' א' צאן ובקר במקום אשר יבחר ד' לשכן שמו שם' יש בו רמז לדין חגיגה הבאה עם הפסח שעליה נאמר כאן 'ובקר' כמבואר בספרי 'בקר לחגיגה', והחגיגה אינה קריבה בנו"ג. עי' בירושלמי פסחים פ"ב ה"ד דשלמי חגיגה הבאים בבמה כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, עיי"ש בפ"מ שאינם ראויים להיקרב לשם חובה, ועי' במל"מ הל' ק"פ פ"א ה"ג.

והכתוב לגבי שבועות 'ושמחת לפני ד' א' וגו' במקום אשר יבחר ד' א' לשכן שמו שם' יש בו רמז שגם שלמי שמחה אינם נוהגים במקום שאין ארון, ויתכן שגם שאר קרבנות החג בכלל הכתוב הזה, עיי"ש ברמב"ן. גם לגבי מצות ראיה, נראה מהגמ' מכות י' ע"ב שלא עלו לרגל בימי נו"ג. (ועי' ברמב"ן פ' כי תבוא).

אמנם בסוכות שמכלל חיובי החג הוא מצות נטילת לולב במקדש כל שבעה, שעליה נאמר בפרשת אמור 'ושמחתם לפני ד' א' שבעת ימים', וגם מצות שמחה יתירה במקדש שמה"ת נוהגת כל שבעה, שהרי ילפינן לשמחה זו מהכתוב הזה 'ושמחתם' כמו"ש הר"מ בסוף הל' לולב, וכן מצות ניסוך המים, שנוהגת גם בבמה גדולה (עי' רש"י זבחים קי"א ע"א ד"ה רבינא), ומצוות אלו י"ל שהן נוהגות גם בכל במה גדולה, ואפילו בנו"ג שלא היה שם ארון. לכן לא נאמר בסוכות 'לשכן שמו שם'.

[ויתכן שלגבי קרבנות החג, חגיגה ושלמי שמחה, אין עיכוב מלהקריבם בבמה שאין שם הארון, אלא שאין חובה ורק רשות יש. וכך י"ל לגבי ראייה וקרבן ראייה. ועוד יתכן שגם חוב יש להקריב ולהיראות בכל במה גדולה, אבל אם ישנן שתי במות גדולות לסוברים - שיתכן הדבר אזי יש מצוה לכתחילה לקיים מצוות - אלו דוקא בבמה שנמצא שם הארון.]

תפילות החג

א.

'אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו'.
עוד בעת יציאת מצרים כמ"ש (דברים ז' ז' ח') 'לא -
מרובכם מכל העמים חשק ד' בכם ויבחר בכם וגו' כי
מאהבת ד' אתכם וגו' הוציא ד' אתכם ביד חזקה וגו'
(ועי' בשל"ה פר' בא אות כ"א). 'ורוממתנו מכל
הלשונות'. זו תפילה. וכמ"ש (דברים ד' ז') 'כי מי גוי גדול
אשר לו אלהים קרובים אליו כד' אלהינו בכל קראנו
אליו, ומעלה זו החלה כבר בזעקת בנ"י במצרים ובים
סוף. 'וקדשתנו במצותיך' עוד במרה. שניתנו שם כמה
מצוות: דינין, שבת וכאו"א, כמו"ש בסנהדרין (נ"ו ע"ב).
'וקרבתנו מלכנו לעבודתך' בסיני, ששם היו ישראל
נכונים לקבל התורה על ידי הסכמתם והתכוננותם,
ובכך פסקה זוהמתן, וע"ז נאמר בהגדה אילו קרבנו לפני
הר סיני וכו'.

ועוד יל"פ שהכונה למ"ש במעמד הר סיני: 'וכל העם
רואים את הקולות וגו' וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק
וגו' כי לבעבור נסות אתכם בא הא' ובעבור תהיה
יראתו על פניכם לבלתי תחטאו', עיי"ש ברמב"ן ועל ידי
כך פסקה זוהמתן.

'ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת'. שיחד שמו הגדול
והקדוש על ישראל. שם ד' הוא התורה, כמו"ש: מנין

לברכת התורה מהתורה דכתיב: "כי שם ד' אקרא הבו גודל לאלוקינו". ועל ידי כך, ישראל, אורייתא וקב ה, חד הוא.

'ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת', ברגלים, שמתייחד שמו על ישראל, 'מקדש ישראל והזמנים'.

ב.

'אתה בחרתנו מכל העמים' וכו', 'ורוממתנו מכל הלשונות' יל"פ לפמ"ש בברכות (ז' ע"ב) עה"כ 'ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה' שמש"ר ביקש שלא תשרה שכינה על אוה"ע, וניתנה לו בקשה זו.

'ורוממתנו מכל הלשונות' יל"פ שהכונה על מתן תורה כפי שמצינו בפסחים (ס"ח ע"ב) שאמר רב יוסף: 'אי לא האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא' ופרש"י: אי לאו האי יומא שלמדתי תורה ונתרוממתי, הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף ומה ביני לבינם.

ג.

בתפילת מוסף של ג' רגלים נאמר 'וקרב פזורינו מבין הגויים', ואילו במוסף של ר"ח לא נאמר נוסח זה. ואין לפרש שהסיבה היא משום מצות עליה לרגל שהיא רק ברגלים, כי הרי גם בר"ה ויוה"כ מתפללים בנוסח הרגלים. אלא יל"פ שבר"ח מזכירים את הצפיה לבניית מזבח חדש, ובניית מזבח אינה קשורה בהכרח לבניית בית המקדש, ולכן גם אינה קשורה לקיבוץ גלויות

בגאולה השלימה. ואילו ברגלים שמזכירים את הצפיה לבניית המקדש כולו שהיא קשורה למהלך הגאולה השלימה בקיבוץ גלויות, אומרים 'וקרב פזורינו מבין הגויים וכו'.

[ומה שרק בתפילות הרגלים ור"ה ויוה"כ מזכירים את הצפיה לבניית המקדש כולו, וכן מזכירים קודם לכן 'שאין אנחנו יכולים לעשות חובותינו בבית בחירתך וכו'. יל"פ עפי"ד מסכת סופרים (פי"ט ה"ז): 'וכשם שמקלסין יום ראשון וחולו של מועד, כך מקלסים ימים טובים בתפלה וכו' והיכן קילוסו, או"א גלה כבוד מלכותך עלינו וכו'. ויל"ע מפני מה לא הזכירו במס' סופרים את הבקשה הקודמת: 'יה"ר מלפניך ד' או"א שתשוב ותרחם עלינו ועל מקדשך ברחמיך הרבים ותבנהו מהרה ותגלה כבודו, אלא רק את ההמשך 'גלה כבוד מלכותך עלינו וכו'. ויל"פ שהבקשה והצפיה לגילוי כבוד מלכות שמים על ידי קיבוץ נדחי ישראל והבאתם לירושלים עיר מקדשו היא קילוס להשי"ת, בהיות שבכך מביעים את שאיפת ישראל להיות שם שמים מתקדש על ידם בכל שלימות כבוד מלכותו, כשהם, עם ד', נגאלים ובאים למקום המקדש הבנוי בשכלולו, ויקריבו שם קרבנות המועדים, ובכך יהיה כבוד מלכות ד' בשלימותו. ותפילה זו היא קילוס להשי"ת בהיותה מבטאת את רצון ישראל שעל ידם יתגלה כבוד מלכותו. וקילוס זה הוא חלק ממקרא קודש של המועדים כפי שביאר הרמב"ן בפרשת אמור (כ"ג ב'): וטעם מקראי

קודש, שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו, כי מצוה היא על ישראל להקבץ בבית הא' ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל לא' עכ"ל. ומשום מצות מקרא קודש שבמועדים כולם תקנו קילוס, דרך תפילה לגילוי כבוד מלכותו עלינו. וכ"ז במועדים שנאמר בהם 'מקרא קודש' שלשת הרגלים ור"ה ויוה"כ, משא"כ ר"ח שלא נאמר בו 'מקרא קודש', לא תיקנו להם קילוס לקיבוץ גלויות והבאתם למקדש].

ד.

"ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בשלוש פעמי רגלינו"

בפרשת כי תשא (לד כג) נאמר: "שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ד' אלקי ישראל". ולעיל פרשת משפטים (כג יז) נאמר: "שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון ד'". נראה שהטעם שבפרשת כי תשא נאמר גם "א' ישראל" הוא משום שאחר העגל ביקש משה (לג טז) "ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה" ופרש"י "שלא תשרה שכינתך עוד על אומות עו"א, ונהיה מובדלים בדבר הזה מכל העם" אשר על פני האדמה. ולהלן (לד ט) "וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו". פרש"י: "ותתנו לך לנחלה מיוחדת, זו היא בקשת 'ונפלינו אני ועמך וכו'". ובקשה זו ניתנה למש"ר כמוש"כ רש"י להלן עה"כ (לד י) "הנה אנכי כרת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות וגו'". ומשום כך נאמר

כאן בכי תשא "את פני האדון ד' אלקי ישראל", שהוא
 משרה שכינתו רק על ישראל. וזוהי כוונת המכילתא
 (פרשת משפטים, מס' דפסחא פר' כ) עה"כ (שמות כג יז)
 "שלוש פעמים בשנה וגו'": "את פני האדון ד' אלקי
 ישראל" (שם לד כג). והלא כבר נאמר 'אל פני האדון ד',
 ומה ת"ל 'אלקי ישראל', אלא על ישראל ייחד שמו
 ביותר".

ה.

"והשיאנו ד' אלקינו וכו'" — תמיד מבקשים על חיים
 ושאר טובות, ומקבלים לפי ערך האדם, אבל בחג יש
 ברכות מן השמים ולא תלוי לפי זכות האדם, וזהו
 "והשיאנו", לשון משא דבר ד' ביד מלאכי, ששם פירשו
 במדרש שמלאכי לקח את מה שכבר היה מוכן וניתן
 מהר סיני, והוא קיבל את משאו וחלקו, וכן כאן
 והשיאנו, שנישא וניקח את הברכות שישנן כבר מוכנות
 בחג.

פרשת המועדות

א.

בקריאת התורה ביו"ט ראשון של סוכות (וכן בא' דחיה"מ פסח) מתחילים מפרשת "שור או כשב" וגו', ולא מפרשת המועדות. וביאר רבי שלום נתן רענן קוק זצ"ל שאמנם ישראל הם דקדשינהו לזמנים (ברכות מט.) אבל מעלה זו היא על ידי שהקב"ה מקדש את ישראל ומכח קדושת ישראל יש בכוחם לקדש את המועדות. ולכן מקדימים לפרשת המועדים את פרשת שור או כשב וגו', שבסיומה נאמר "אני ד' מקדישכם", והיא יסוד קדושת המועדים שבפרשה הבאה.

ב.

בפרשת "שור או כשב" וגו', "ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל" וגו', ופרש"י ד"ה ולא תחללו וכו', ממשמע שנאמר ולא תחללו מה ת"ל ונקדשתי, מסור עצמך וקדש שמי וכו', וכשהוא מוסר עצמו, ימסור עצמו ע"מ למות, שכל המוסר עצמו ע"מ הנס, אין עושין לו נס. שכן מצינו בחנניה מישראל ועזריה שלא מסרו עצמן ע"מ הנס, שנאמר והן עתה לא ידיע להוי לך מלכא וגו', מציל ולא מציל, ידיע להוי לך וגו' עכ"ל.

אין מדרך רש"י להביא בתוך פירוש פשוטו של מקרא דברי הגדה, וכאן לכאורה אי"ז נכלל בפשוטו של מקרא. אולם באמת זהו גם מפשוטו של מקרא "ונקדשתי בתוך בני ישראל", שהוא כולל גם ציווי על קדוה"ש בפנימיות,

בתוך לבו של עצמו. וכשיש מסי"נ מתוך כוונה שיעשה לו נס, הרי"ז חיצוניות ולא פנימיות.

ג.

בקרבת חג הסוכות שבפרשת פנחס מוזכר ביום הראשון ריח ניחוח ואילו בקרבנות חג המצות לא מוזכר בקרבנות היום הראשון 'ריח ניחוח', ורק בסוף נאמר "כאלה תעשו ליום שבעת ימים וגו' לריח ניחוח". והפשט הוא כי פסח אינו מחולק בקרבנותיו כמו סוכות, וע"כ כתוב על כל הקרבנות ביחד "כאלה תעשו... לריח ניחוח". ויתכן גם שכל השבעה ימים נחשבים כאחד, ולכן לא צריך לכוון בהקרבתם לשם יום ראשון של פסח ושני של פסח וכו' בצורה מיוחדת כמו בסוכות. עיין בירושלמי ברכות פ"ד ה"א, "שנים ליום, שתהא שחיטתן לשם היום". ועוד יתכן שגם לא צריך להקדיש העולות של המוספין לשם אותו יום, וכפי שמצינו לגבי התמיד בספרי זוטא פנחס: "שיהא הקדשו לשם היום". ורק בסוכות צריך להקדיש לשם אותו יום.

ד.

במגילה ל"ב ע"א וידבר משה את מועדי ד' אל בני ישראל. מצוותו שיהיו קורין אותו כל אחד ואחד בזמנו. ופירש"י דילפינן לה מהכתוב וידבר משה את מועדי ד' אל בני ישראל. למה הוצרך לכתוב כאן וידבר משה, וכי כל המצוות כולן לא אמרן משה לישראל וכו' מלמד שהיה מדבר עמהן כל הלכות מועד ומועד בזמנו, להודיע

חוקי הא' ותורותיו, וקבלו וקיימו שכר המצוות, עליהם ועל בניהם בזה ובבא, עכ"ל. נראה מלשון רש"י שבכל לימוד של מש"ר היה לא רק לימוד וידיעה, אלא גם הביא את השומעים לקבל ולקיים עליהם ועל דורותיהם לעשות. והדבר נכלל במ"ש בעירובין שכל ישראל שמעו דבר ד' ממש"ר דוקא ולא מאהרן והזקנים ששמעו קודם, ד"כיון דמשה מפי הגבורה שמע, מסתייע מילתא טפי". ויל"פ שעל כך נאמר "כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל". נראה מהכתוב שישנה ברית מיוחדת עם מש"ר, ויל"פ שבברית המיוחדת הזו נכללת מעלה זו שבדברי מש"ר, להשפיע על השומעים ולקבל את דבר ד' על עצמם. ובאמירתו את מצוות החגים בזמנם היה בכך זירוז לעשותם, וכמ"ש מזרזים קודם מעשה ובשעת מעשה. ובמק"א התבאר בפירוש הכתוב הנ"ל "כרתי אתך ברית" וגו', שיש כריתת ברית מיוחדת עם ת"ח.

ה.

בספרי פרשת ראה (סי' רסח): ד"א 'שמור את חדש האביב', בשלושה מקומות מזכיר פרשת מועדות, בתו"כ מפני סידרון, בחומש הפקודים מפני קרבן, במשנה תורה מפני הציבור, ללמדך ששמע משה סדר מועדים מסיני ואמרה לישראל, וחזר ושנאה להם בשעת מעשה. אמר משה הו' זהירים להיות שונים בעניין ודורשים בו.

לכאורה הכוונה במ"ש "בחומש הפקודים מפני קרבן", היינו משום שהיו חייבים אז להקריב קרבנות המועדות

וכמ"ש במנחות מה: כל האמור בחומש הפקודים קרב במדבר, וכבר תמהו מגמ' זו על הרמב"ן פרשת אמור ופרשת פנחס שלא נהגו מוספי המועדים במדבר, אלא משעה שבאו לארץ.

אולם נראה שאדרבה דברי הספרי מתפרשים לפי שיטת הרמב"ן שם, ש"אחרי שמנה באי הארץ בחומש הפקודים וצוה לאלה תחלק הארץ ביאר המוספים כולם בפרשת פנחס שיעשו אותם בארץ מיד ולדורות", ולפי דבריו יש לפרש מ"ש בספרי כאן "ללמדך ששמע משה סדר מועדים מסיני ואמרה לישראל, וחזר ושנאה להם בשעת מעשה", דהיינו שקודם כניסתם לארץ ששם יתחייבו להקריב מוספי המועדים חזר ושנאה להם, ולכן נכתבה פרשה זו בפרשת פנחס לאחר מנין באי הארץ וציווי חלוקתה להם.

ובעיקר דברי הרמב"ן שלא נהגו מוספי המועדים במדבר, י"ל לכאורה דיש חילוק בין עולות המוספין לחטאת, דהגדר של עולות המוספין הוא דהן חלק מקרבן תמיד, דבשבת ומועד חייבים להביא לא כבש אחד אלא שמונה כבשים ששבעה מתוספים על האחד, וקרבן אחד הם*, אבל שעיר חטאת דמועדות שאין כיו"ב בתמיד של כל יום, הרי הם קרבן לעצמם.

* כלומר, שעולות המוספים קרבו במדבר גם לרמב"ן. ועיין בעמק הנצי"ב פר' שלח דגם לרמב"ן קרבו כל הקרבנות שבפרשת פינחס ורק הנסכים לא קרבו

עיר שחברה לה יחדיו

על הכתוב (תהילים קכ"ב ג') 'ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו' דרשו חז"ל בירושלמי (חגיגה פ"ג ה"ו): עיר שהיא עושה כל ישראל חברים. ולכן בשעת הרגל גם ע"ה דינם כחברים ולא גזרו עליהם טומאה (עי' נדה ל"ד ע"א). יל"פ עפ"י המובא בשם האדמו"ר מקאצק זצ"ל שנשאל מפני מה כשדבר טמא נוגע בדבר טהור, נטמא הטהור ולא להיפך שהטמא יטהר? והשיב: הטהור לעולם אינו נוגע בטמא. ר"ל שהטומאה היא בחיצוניות הדבר, ואילו הטהרה היא בפנימיות הדבר, ונמצא שמאחר שנגיעה היא בחיצוניות הדברים, הרי שם כוחו של הטמא גדול והוא מטמא. ואם כן במקום שישנה נגיעה של פנימיות ראוי שהטהור יטהר את הטמא. וזהו הרמז בכתוב 'כעיר שחברה לה יחדו', עיר שעושה כל ישראל חברים, החיבור שנעשה על ידי העליה לרגל של כל ישראל, הריהו חיבור של פנימיותם של ישראל הבאים ליראות פני ד' במקום המקדש, ובחיבור כל ישראל כאחד חברים (עי' חגיגה כ"ו ע"א), כוח הטהרה של החברים מביא לטהרת כל העם שעולים לרגל.

הקהל

בפרשת וילך (ל"א י"ב) 'הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרד אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ד' א' ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת'. ובאבן עזרא כתב: וגרד. אולי יתיהד וכאשר ישמעו ישאלו וילמדו מי שאינו חכם והבנים שהם קטנים, עכ"ל.

נראה שהא"ע מפרש גרד היינו גר תושב ועי' בצל"ח סוכה כ"ח ע"ב, כי מצות הקהל היא כענין שהיה בנתינת התורה במעמד הר סיני, וכמו שכתב הרמב"ם בהל' חגיגה (פ"ג ה"ה ה"ו): "אע"פ שיש שם לעוזות - וגרים שאינן מכירין, והקריאה היא בלה"ק חייבין - - להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני וכו' שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת. ויראה עצמו כאילו עתה נצטווה בה ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דבר האל". ונראה שיש בהקהל ענין של כבוד התורה כמו במעמד הר סיני, וכך מפורש בת"י: וגירא דבקירוויכון דיחמון איקר אורייתא. ולכן ראוי שיגרום הדבר לרצון להתגייר וכמו שאמרו בברכות (י"ז ע"ב) על בני מתא מחסיא שהם אבירי לב שהם רואים יקרא דאורייתא בירחא דכלה ואינם מתגיירים. ולדעת הא"ע משום כך המצוה בהקהל שיהיו שם גם גרי תושב שקרובים הם לקבלת תורה ומצוות, ועל ידי ההקהל יבואו להתגייר.

ונראה שמאחר שיש בהקהל ענין של כבוד התורה כבשעת נתינתה, המצוה להביא הטף קטנים אינה כאן רק מצוה של חינוך, אלא היא גם מצד שישתתפו במצוה של כבוד התורה כעין שהיה במעמד הר סיני, ולכן גם את הטף חייבים להביא להקהל. ויתכן שהשייכות של ג"ת דוקא להקהל, היא מאחר שג"ת הוא רק מי שמקבל עליו שבע מצוות ב"נ ונזהר לעשותן מפני שצויה עליהן הקב"ה בתורה והודיענו על ידי מש"ר שבני נח מקודם נצטוו בה, כמוש"כ הר"מ בהלכות מלכים (פ"ח הי"א), ולכן הוא קרוב לעניין ההקהל שמטרתה לחזק דת האמת כדברי הר"מ.

לשמיני עצרת

א.

בפרשת וזאת הברכה (ל"ג ב'): 'ויאמר ד' מסיני בא וגו' ופרש"י: פתח תחילה בשבחו של מקום ואחר כך פתח בצרכיהם של ישראל, וכ"ה בספרי. ושם אמרו שהפתיחה בצרכיהם של ישראל היא מהכתוב (דברים ל"ג ה') 'ויהי בישורון מלך וגו'. ויש להבין מה כאן צרכיהם של ישראל.

ויל"פ שהכונה על הצורך של ישראל במלכות (בשם מרן הרב יעקב שליט"א) ומרן זצ"ל פירש שהכונה להמשך הכתוב 'בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל'.

ב.

'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב' (דברים ל"ג ד'), ובחזקוני פירש שהסיפא 'מורשה קהלת יעקב' הוא מה שצוה משה. ונראה שהחזקוני מפרש 'ציוה' מלשון זירוז כמש"כ רש"י להלן לגבי יהושע. ויש להוסיף על פי דברי הרמב"ם בהל' ת"ת (פ"ג ה"א) שכתב: כתר תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל ישראל שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, ומעלת כתר תורה היא מדרגה מיוחדת של לימוד תורה כדברי הרמב"ם שם בהמשך (הל' ו'): מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה, לא יסיח דעתו לדברים אחרים וכו', ונמצא שהכתוב הזה מציין שמעלת כתר

של תורה היא ראויה לכל ישראל, שרצונם בכך, וזוהי מצות ת"ת כמאמרה, כפי שצויה לנו משה. ונראה שלכן אמרו בסוכה (מ"ב ע"א) שקטן שיודע לדבר אביו מלמדו את הכתוב 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב', והטעם שמלמדו דוקא פסוק זה הוא, משום שכאן כלולה המעלה העליונה שבתלמוד תורה, ומיד בתחילת חינוכו של קטן יש ללמדו בגירסא דינקותא את הפסוק שממנו ידע אח"כ להכיר את היכולת לכל הרוצה לזכות לכתרה של תורה להגיע לכך. ומחנכים כל קטן שיבין את המדרגה השלמה של ת"ת. ועל כך צויה לנו משה שתהא התורה מוכנה ועומדת לפני כל ישראל כדברי החזקוני, ותחילת הדרך לכך היא בחינוך הקטנים להכיר במעלת התורה בשלימות.

ג.

"ואתה על במותימו תדרוך" (דברים ל"ג כ"ט) בשפ"א (לפורים בסוף) פירש: 'תדרוך' מלשון דריכת ענבים להוציא בלעם מפיהם. ויל"פ גם שהוא כענין להוציא יקר מזולל כמ"ש בב"מ (פ"ה ע"א) על המלמד בן עם הארץ תורה. ועי' תוספתא (הוריות פ"ב ה"ז). פסוק זה הוא סוף דברי הנבואה של ברכת מש"ר את ישראל, כי המעלה העליונה היא להוציא יקר מזולל, "תורה ע"מ ללמדה זוהי תורה של חסד" (סוכה נ"ט ע"ב), ועל כך רמזו (סוטה י"ד ע"א): תורה תחילתה גמ"ח וסופה גמ"ח.

ד.

'ולכל היד החזקה אשר עשה משה לעיני כל ישראל' (דברים ל"ד י"ב). ופרש"י: שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם וכו', והסכימה דעת הקב"ה לדעתו, שנאמר 'אשר שברת' יישר כוחך ששיברת.

י"פ שהטעם שסיום מעלות מש"ר הוא בענין שבירת הלוחות הוא לפי מ"ש במנחות (צ"ט ע"א ע"ב): - פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה, דכתיב 'אשר שברת אמר לו הקב"ה למשה יישר כוחך ששיברת'. - ונמצא ששבירת הלוחות על ידי מש"ר היא הוראה לדרך של חיזוק ויסוד התורה, וזהו שבחו של מש"ר שאפילו מעשה שלו שיש בו ביטול תורה, הוא מביא לקיום התורה.

ה.

מגילה (ל"א ע"א): יו"ט אחרון של חג וכו' למחר קורין וזאת הברכה ומפטירין ויעמוד שלמה. ובתוס' שם כתבו שיש מקומות שנהגו להפטיר ב'ויהי אחרי מות משה וגו'', ויש אומרים שרב האי גאון תיקן כן, אבל אינם יודעים הסברא אמאי שינה מסדר הש"ס. ונראה שבזמן המשנה וגם בימי האמוראים הראשונים היו בני ארץ ישראל מסיימים כל התורה כל שלש שנים כמ"ש במגילה כ"ט ע"ב, ואולי בזמן ההוא בכל מקום נהגו כן. ולא היתה הקריאה בשמיני עצרת בפרשת וזאת הברכה אלא פעם בשלוש שנים. לכן תיקנו שיסיימו חג הסוכות בברכה שבירך שלמה המלך את ישראל בשמיני עצרת. אבל

כשנהגו כל ישראל לסיים התורה בשמיני עצרת ותמיד קורים אז בפרשת וזאת הברכה שהן ברכותיו של מש"ר לישראל לכל שבט ושבט ולכל ישראל בכללותם 'אשריך ישראל וגו', אז תיקנו הגאונים שמאחר שכבר סיימו בברכה של מש"ר יש לקרוא במקום ברכת שלמה את תחילת ספר יהושע שהיא קשורה לסוף פרשת וזאת הברכה 'וימת שם משה וגו' ויהושע בן נון מלא רוח חכמה וגו'.

ו.

לגבי שמחת הרגל לא מוזכר ענין של ריקוד (ועי' בחגיגה י' ע"ב ממאי דהאי 'וחגותם אותו חג לד' זביחה, דילמא חוגו חגא קאמר, ובתוס' שם פירשו דהוא לשון מחולות. ועי' בתוי"ט ר"ה (פ"א מ"ב) דלפי פשוטו של מקרא, לשון חג הוא מורה על עיגול וריקוד) רק בשמחת בית השואבה בלבד היו מרקדין, וכמוש"כ הרמב"ם בסה"מ מ' נ"ד שבכלל מצות 'ושמחת בחגך' נכלל הריקוד במקדש בלבד. נראה שענין הריקוד שבמקדש הוא מפני שהוא לפני ד'. וכן בעת שהעלה דוד את הארון מקרית יערים לירושלים רקד, שנאמר: 'ודוד מכרכר בכל עוז לפני ד' (שמואל ב' ו' י"ד) [ועיין במנחת אברהם ח"ג עמ' רט"ז שמקום חניית הארון מקרי 'לפני ד'] ומכך יש סמך למנהג לרקוד בשמחת תורה כשהס"ת בחוץ, שאז המקום שבו הס"ת הוא כעין לפני ד' ומקיפין בריקוד.

ז.

'ביום השמיני עצרת תהיה לכם וגו' והקרבתם עולה
אשה ריח ניחוח לד' פר אחד איל אחד וגו' (במדבר כ"ט
ל"ו) ובתנחומא (אות ט"ז): הקב"ה אמר לישראל: כל
קרבתות שהקרבתם בשבעת ימי החג, על או"ה הייתם
מקריבים, אבל ביום השמיני, נגלגל אני ואתם במה
שאתם מוצאים, בפר אחד ואיל אחד.

'אני ואתם' הוא כענין מ"ש 'ישראל אורייתא וקב"ה
חד הוא', על ידי תלמוד תורה נמצאים ישראל עם
הקב"ה כביכול. בירמיה (ל"א י"ט) 'כי מדי דברי בו זכור
אזכרנו עוד', ובת"י: ארי בזמן דמשוי פתגמי אורייתי על
ליביה למעבדהון וכו'. כשהאדם מדבר בדברי תורה
הקב"ה כביכול מידבר עמו. ובשמיני עצרת כשישראל
מקריבים רק עבור התקרבותם לד', ועיקרה על ידי
השגת דעת ד' בתושב"כ ובתושב"ע [עיין העמק דבר,
תצוה (כ"ט, ל"ט) ופנחס (כ"ח, ב')] אנו שמחים בתורת ד'
ותורת ד' שמחה עמנו, אני ואתם.

ח.

א) בתפילת החג: 'אתה בחרתנו וכו' ושם הגדול
והקדוש עלינו קראת'. יש כאן שלבים במדרגות
ובמעלות עם ישראל. המעלה העליונה היא 'ושם הגדול
והקדוש עלינו קראת', והיא כמ"ש 'ישראל אורייתא
וקב"ה חד הוא'. היו בכך כמה שלבים, בתחילה 'בעבור
תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו' (שמות כ' י"ז).

ועוד מעלה: 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך' (שם שם כ"א), 'אזכיר את שמי' היינו על ידי שעוסק בתורה שאז כביכול הקב"ה מידבר בו כנ"ל מהת"י. ואח"כ בלוחות שניות התווספה מעלה נוספת 'ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה' (שם ל"ג ט"ז), מש"ר ביקש כאן שלא תשרה שכינה אלא על ישראל (ברכות ז' ע"א), ונתקבלה בקשתו ונכרתה על כך ביוה"כ ברית 'כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל' (שמות ל"ד כ"ז) ובכך יש שלימות של 'שמך הגדול והקדוש עלינו קראת'.

(ב) כריתת הברית הזאת שתשרה שכינה רק בישראל היתה ביוה"כ, והשראת השכינה שבענני הכבוד היתה בסוכות, כדברי הגר"א. ובכך כבר היתה מדריגה של 'אני ואתם', ששרתה שכינה בישראל בלבד, וכך בכל שנה ביוה"כ דנים על מצב השראת השכינה הראויה לשרות על עם ישראל ודרגתה, וכמה ראויה להיות דרגת ה'ונפלינו'. ובסוכות שורה שכינה בישראל כענני הכבוד, וכפי שהתבאר לעיל בד"ה סוכה וענני כבוד.

(ג) בשבעת ימי הסוכות ישנה בחינה של פגישה מרחבית של ישראל עם הקב"ה, שכן אז ישראל עוסקים גם בכפרה על שבעים אומות על ידי הקרבת ע' פרי החג, והם סיום הדין בעולם, אבל בשמיני עצרת ישנה בחינה של פגישה פנימית עם הקב"ה: 'אני ואתם' וזוהי מדריגה נוספת. שאין אז בעבודת המקדש ענין ישיר עם צרכי

האומות, אין מקריבים עליהם ע' פרי החג, אלא מטרת כל עבודת המקדש היא למען התקרבות עם ישראל לד' וכפרת עוונות העם בלבד.

ד) ועוד. בסוכות כתיב (ויקרא כ"ג מ"ג) 'למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים'. וכתב הטור בסי' תרכ"ה: תלה הכתוב מצות סוכה ביציאת מצרים, וכן הרבה מצות, לפי שהוא דבר שראינו בעינינו ובאזנינו שמענו, ואין אדם יכול להכחישנו, והיא המורה על אמיתת מציאות הבורא יתעלה, שהוא ברא הכל לרצונו, והוא אשר לו הכח והממשלה והיכולת בעליונים ובתחתונים לעשות בהן כרצונו, ואין מי שיאמר לו מה תעשה, כאשר עשה עמנו בהוציאו אותנו מארץ מצרים באותות ובמופתים. והסוכות שאומר הכתוב שהושיבנו בהם הם ענני כבודו שהקיפן בהם לבל יכה בהם שרב ושמש, ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות, כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו, עכ"ד. ומשמע מהכתוב שבסוכות ישנה מדריגה נוספת של זכרון ליצי"מ, כי יש בסוכות גם מעשה שהוא הכשר לידיעה של מפעלות אלוקים אשר שם בארץ. וכפי שנאמר בפרשת ואתחנן (דברים ד' ל"ד ל"ה) 'או - הניסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי וגו', אתה הראת לדעת כי ד' הוא הא' אין עוד מלבדו'. והיינו שמיצי"מ יש להכיר ולדעת את מציאות ד' ואחדותו (עי' מו"נ ח"ב פ' ל"ג), וזוהי מעלה מיוחדת למצות סוכה והיא בבחינת אמיתתה של תורה שפירש ר"ת (בתוס' גיטין ו' ע"ב ד"ה

א"ר יצחק) שהכונה למזוזה שיש בה יחוד מלכות שמים. ויש לכך רמז במ"ש בסוכה (ט' ע"א) שחל שם שמים על הסוכה.

ה) וגם הקרבת הע' פרים על אוה"ע היא למטרת קירובם ליחוד מלכות שמים. וכתב רבינו בחיי (פר' פנחס כ"ט י"ג): 'והקרבתם עולה אשה ריח ניחוח לד' פרים בני בקר שלשה עשר', פרי החג שבפרשה זו הם שבעים כנגד שבעים אומות העולם וכו' וכבר ידעת שהיו לשבעים אומות הקדמונים שבעים שרים למעלה, שהרי כל אומה ואומה יש לה שר ממונה עליה ומנהיגה, כענין שכתוב (דניאל י') 'ושר מלכות פרס וגו', והנה שר יון בא', ולא תמצא בכל הפרשה הזו בכל שבעת הימים שיזכיר בהם לד' כי אם ביום ראשון בלבד וכו' והכונה כי מה שישראל מהנין לכל אותן הכחות לפי שטובות העולם באות על ידן כדי שיתייחדו הכחות זה בזה ויודה כל אחד ואחד למי שהוא מקבל כח על ידו מאת הסבה העליונה, ונמצאו כולן מכירין ומודים שאדון יחיד מושל עליהם. ולכך הזכיר בכאן ביום ראשון בלבד לד', ללמדך שתהיה הכונה בכל שבעים פרים לד' בלבד שהוא ראש הממשלות והמערכות כולן, וזהו שאמרו רז"ל (סוכה נ"ה ע"ב) "אוי להם לאומות העולם שאבדו ואינן יודעים מה אבדו, בזמן שבית המקדש קיים היה המזבח מכפר עליהם, האידנא מאן מכפר עליהם", למדו אותנו בזה שהיו ישראל מקריבין בשבעת ימי הסוכות שבעים קרבנות לכפר על שבעים אומות, והקרבן היה לקרב

הכחות זה בזה, שיכיר כח כל אומה ואומה הכח שהוא למעלה ממנו, וכן מכח לכח ומעליון לעליון ומגבוה לגבוה עד הסבה הראשונה העליונה על הכל, וכלן מודים ומייחדים שאין להם גדולה ומלכות אלא ממנו והוא אינו חסר כלום, עכ"ד.

[בהפטרות יום ראשון של סוכות קוראים בספר זכריה על סוכות שלעתיד לבוא שיהיה ד' אחד ושמו אחד, ומאז כל האומות יהיו חייבים לעלות לירושלים בחג הסוכות, שאז הוא הזמן המסוגל גם לכל באי עולם להכיר ולקבל יחוד מלכות שמים.]

ו) ולאחר שבעת ימי הסוכות שעסקו ישראל במצוות החג וקיבלו רשמי הקודש של חג הסוכות, 'למען ידעו דורותיכם וגו'', ופעלו על עצמם מדריגות בדעת יחוד מלכות שמים והשפיעו גם על ע' אומות כנ"ל, בא יום שמיני עצרת שהוא כדברי הא"ע: 'כמו נעצר לפני ד', שיהיה בטל מכל עסקי העולם', ומגמתו לרכז את כל ההתעלות הרוחנית של ימי החג, לספוג אותם ברוחו. ובספורנו שם כתב: עצרת הוא, ענין העצירה היא לא בלבד לשבות ממלאכת הדיוט, אבל היא עם זה אזהרת עמידה איזה זמן במקומות הקודש, לעבוד במקומות ההם את האל יתברך בתורה או בתפלה או בעבודה וכו', אמר אם כן, שזה היום אחר חג הסוכות אשר בו שלמו כל שמחות הרגלים, הוא קודש להיות יום עצרת, שיעצרו במקומות הקודש, ותהיה שמחתו שמחה של תורה ומעשים טובים, כאמרו 'ישמח ישראל בעושיו'.

ז) ובשמיני עצרת ישנה עבודה מיוחדת. מלבד שיש בה השלמת החג והשלמת כל שמחות שלשת הרגלים, יש בה הדגשת מעלתם של ישראל, שכן עוברים מעבודות של ידיעת יחוד מלכות שמים בתוך בני ישראל שזו מדרגה מיוחדת וכלפי אוה"ע שזו מדרגה בפני עצמה, - מכך עוברים לעבודה המיוחדת רק לישראל, שהיא: - 'אני ואתם'. ועל כן נהגו ישראל לפתוח את ההקפות בפסוק 'אתה הראת לדעת כי ד' הוא הא' אין עוד מלבדו'. בפסוק זה מתמקדת עבודת שמיני עצרת, להתרכז בהכרה פנימית של כל תוכן ימי החג, שהוא ידיעת יחוד מלכות שמים במדרגה הראויה לעם ישראל, ומובא בשם אחד מגדולי האדמו"רים שתכלית העבודות של חודש אלול, ימי הדין והרחמים ושל סוכות, היא ההכרזה בליל שמחת תורה 'אתה הראת לדעת וגו'.

ח) וזוהי דרגת ישראל בעת כריתת הברית בערבות מואב: 'את ד' האמרת היום להיות לך לא' וללכת בדרכיו וגו' וד' האמירך היום להיות לו לעם סגולה וגו' (דברים כ"ו י"ז י"ח). ואמרו על כתוב זה בברכות (ו' - ע"א): אמר להם הקב"ה לישראל: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם וכו' שנאמר 'שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד', ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר 'ומי כעמד ישראל גוי אחד בארץ'. וגם מעלה היא מכלל המדרגה של 'אני ואתם' שבשמיני עצרת. והיא כלולה גם בהבטחה ל'ונפלינו אני ועמד וגו' (עי' בדעת זקנים פר' כי תבוא עה"כ 'וד' האמירך היום': החליף כל

האומות שבעולם ובחר בדך להיות לעם סגולה, ועי' במהרש"א חגיגה ג' ע"א ועיי"ש באוה"ח עה"כ 'להיות לו'.

ט) השלמת קריאת פרשיות התורה בשמיני עצרת היא מתוך עיקר המעלה של 'אני ואתם', וכפי שכתב במשך חכמה (פר' וירא) עה"כ (בראשית כ"ב י"ט) 'וישב אברהם אל נערי ווגו', וז"ל: דע כי התורה היא משלמת את הישראלי ומכשרתו ברמ"ח איבריו ושס"ה גידיו נר"ן, ומעלתו אל תכלית השלימות האפשרי, ומבלעדה לא יוכל אדם לבוא לידי כשרון הגמור, מיום נתן ד' אותה לישראל. ומלבד שהיא משלמת את החסרון ומונעה הפחיתות אשר בהאדם וכו' עוד היא בעצמותה טוב ויקר, אושר האמיתי, ובה יתקרב האדם לאלקינו, ובה יחזה פניו והוא השגת האלוקות, כי התורה היא מעונו של הקב"ה ובה הוא שרוי וכו' והיא הדבקות הנשגבה לאלקים וכו'. אבל להשיג זוהר השלימות הרוחני ועוצם התקרבות לאלקים, אין בזה סוג וערך כלל מי שמצווה ועושה למי שאינו מצווה ועושה, שנועם העליון ודביקות האלקי, אינו אלא רק למי שמצווה, שעוסק בתורה. ולכן נתקבלה תפילת משה שלא תשרה שכינה באומות, כיון שאינם מצווים, אף אם יהיו עושים לא ישיגו דביקות האלקים השוכן בתוך תורתו, עכ"ד. (וע' ב"ב י' ע"א: 'אשבעה בהקיץ תמונתך' תלמידי חכמים המנדדים שינה מעיניהם בעולם הזה הקב"ה משביען מזיו השכינה לעתיד לבוא) בסיום קריאת פרשיות כל התורה משיגים

מידה נוספת שלימות רוחנית וקרבה לאלקים, ומנהג ישראל לסיים היקף הקריאה בשמיני עצרת ושמחת תורה, זמן 'אני ואתם' ו'את ד' האמרת וד' האמירך', ובו מכריזים 'אתה הראת לדעת כי ד' הוא הא' אין עוד מלבדו', ועל ידי כך עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. ובמהר"ל (נצח ישראל פ"י) ביאר שעל ידי התורה ישראל הם אחד, והם שייכים אל השי"ת שהוא אחד.

(י) 'את ד' האמרת וגו'. פרש"י (בחגיגה ג' ע"א ד"ה האמרת שבחת וכו'), אתם עשיתוני חטיבה אחת שבח אחד וכו'. זוהי שירה של תורה שנקבעה עם כריתת הברית בערבות מואב. השירה נובעת מתוך הידיעה ש'קב"ה אורייתא וישראל חד הוא'. ועל כך נאמר 'ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת', ומכך באה השמחה והשירה, ונהגו ישראל לייחד זמן השלמת התורה ליום שמיני עצרת, יום שמתייחד לבחינת 'אני ואתם' כי שניהם זמני שלימות רוחנית וקרבה לאלקים, וקבעו בו שמחה ושירה, תפילה וצפיה, כראוי ליום בו ניכרות מעלות ישראל ודבקותם באורייתא וקב"ה.

בשמיני עצרת ושמחת תורה יש הודאה על שעבר בשמחה ובשירה על מעלת עם ישראל והדרגות שזכו עד עתה על ידי אור תורה ונר מצוה, ויש תפילה וצפיה להבא, והאר עינינו בתורתך, הוא יפתח לבנו בתורתו, 'כי עמך מקור חיים באורך נראה אור'.

שיח איש

קובץ

אימרות והליכות

של גדולי ישראל

שנשמעו בתוך שיחותיו של מרן רה"י

רבי אברהם אלקנה כהנא שפירא זצ"ל

אישים

הקדמה	עא
רבי הלל מהורודנא	עג
ה"קרני ראם"	עה
ה"דברי חיים" מצאנז	עו
רבי אליהו קלישר	עז
רבי דוב בער טוריזער	עז
רבי אייזל חריף	עח
רבי ישראל סלנטר	עט
רבי שמואל סלנט	פ
רבי יהושע לייב דיסקין	פב
רבי יצחק אלחנן ספקטור	פה
העמודי אור	פח
רבי דוד מקרלין	פט
התורת חסד	צ
רבי יוסף זכריה שטרן	צ
רבי חיים ברלין	צא
החפץ חיים	צב
האור שמח	צג
האדר"ת	צו
שפת אמת	צו
רבי אבא יעקב הכהן בורוכוב	צז
רבי נתן צבי פינקל (הסבא מסלבודקא)	צח
רבי יוסף חיים זוננפלד	צט
המגיד מגרודנא	צט

האדמו"ר מבויאן ק
הגר"ח מברסק קא
רבי איצ'לה מפוניבז' קה
רבי יוסף ענגל קו
רבי יוסף לייב בלוך קו
רבי אברהם יצחק הכהן קוק קז
רבי משה מרדכי אפשטיין קי
רבי אברהם אהרן הכהן בורשטיין (מטבריג) קי
רבי שמואל יצחק הילמן קיא
רבי איסר זלמן מלצר קיב
רבי ברוך בער ליבוביץ קיד
רבי אברהם דוב כהנא שפירא קטו
רבי צבי פסח פרנק קטז
רבי ירוחם ממיר קיז
רבי אלחנן וסרמן קיז
רבי שלמה פוליאצ'יק (העילוי ממייצ'ט) קיח
רבי יעקב קלמס קיח
רבי אייזיק שר קיט
רבי יעקב משה חרל"פ קכא
הגרי"ז מברסק קכב
האדמו"ר מסאטמר קכג
רבי יחזקאל סרנא קכג
רבי יוסף דוב סלובייציק (מבוסטון) קכד
רבי צבי יהודה מלצר קכד

הקדמה

בס"ד

מרן רה"י זצ"ל הדגיש את חשיבות ההתבוננות במעשי צדיקים, הואיל וסיפור מעשיהם הינו יסוד מוסד בדרך ההנהגה היהודית בהתאם ליסודות ההלכה, סיפור מעשיהם מרומם ומעורר את הדעת לאהבת תורה וליראת שמים, לדעת את מידותיהם והנהגותיהם של רבותינו אף זו תורה היא, בבחינת ממנו יראו וכן יעשו, וכפי שאומרת הגמרא (גיטין ס"ז.א): "איסי בן יהודה היה מונה שבחן של חכמים", והוא הולך ומפרט את שבחם של רבי מאיר, רבי יהודה, רבי טרפון, ועוד גדולי עולם. (מובא בספר "בדרך עץ החיים" עמ' 582).

בהתאם לכך היתה דרכו של מרן רה"י זצ"ל לשלב בשיחותיו, בעיקר בימי מועד, דברי נגידים מאמרותיהם, הליכותיהם והנהגותיהם של גדולי ישראל. רבים מאותם סיפורים רשם הרב יהושע מגנס שליט"א ר"מ ישיבת "מרכז הרב", מרשימותיו ליקטנו חלק וצירפנו גם מרשימות נוספות. ליקטנו בעיקר דברים שלמיטב ידיעתנו אינם מפורסמים, או שפורסמו בשמו של מרן רה"י זצ"ל. סדר הסיפורים הוא כפי תולדותיהם של אותם גדולי ישראל שאודותם מסופר.

* *
*

מקורות הסיפורים מצויינים בחלקם בתוך הסיפורים. מלבד השמות המצויינים בסיפורים, היו כמה וכמה ממכיריו של מרן רה"י זצ"ל שהיו בקיאים בעובדות והנהגות של גדולי ישראל, כגון הג"ר משה יונה הלוי צווייג והרב משה קמלאהר, שהגיעו לא"י מאזור גליציה – אוסטריה. הג"ר אפרים בורדיאנסקי, הרב ישראל דבורץ הרב דב כ"ץ והרב דב פרלה מרוסיה-פולניה – ליטא.

רבי הלל מהורודנא

הגרא"ז מלצר סיפר מעשה ברבי הלל מהורודנא שהיה חתנו של רבי חיים מוולוז'ין.

באחד הימים הגיע להורודנא רבי של חסידים, רבי מתושבי המקום נכנסו לבקרו, ולאחר מכן סיפרו לו לרבי הלל שהרבי נותן למבקרי עזות טובות ומועילות לחיזוק יראת השמים שלהם.

מששמע על עצותיו אלה של הרבי, רצה גם הוא ללכת אליו ולהתבשם מדברי תורתו וממוצא פיו, אולם התחבט איך ילך והוא חתנו של רבי חיים תלמידו של הגר"א, שהתנגד לחסידות.

כך במשך ימים אחדים חכך רבה של הורודנא בדעתו אם לבקר אצל הרבי אם לאו, עד אשר שמע את דבריהם של בני העיר שהיום הינו היום האחרון לשהייתו של הרבי בהורודנא, ומחר הוא חוזר למקומו. מיד החליט רבי הלל בדעתו שעליו להכנס ולשוחח אתו, אולם, כך חשב בלבו, מי זה אומר שעלי לומר ולספר לו שאני הוא רבה של העיר, והרי יכול אנכי להציג את עצמי כיהודי מתושבי המקום. כך, בשעת לילה מאוחרת נכנס רבי הלל לרבי ואמר לו: שמעתי שכבודו נותן עזות טובות ומועילות ביראת שמים והואיל ואנכי אינני מרוצה ממצבי בנושא זה, רציתי לשמוע את עצתו כיצד אוכל לעלות ולהתעלות ביראת שמים טהורה.

השיב לו הרבי: סתם כך לתת עצות, זאת אינני יכול, כאשר הנני שומע את סדר יומו והליכותיו של השואל אז הנני יכול לומר לו את עצותי בחיזוק יראת השמים שלו...

כעת הרגיש רבי הלל את עצמו שלא בנוח, אולם כבר לא נותרה בידו ברירה אלא לספר לרבי את סדר יומו...

כפי שהרבי רואה, פתח רבה של הורודנא ואמר, אדם זקן הנני, עניני עסקים הרי כבר אין לאדם בגילי, וכרגיל אצל זקנים הנני מתעורר בשעת בוקר מוקדמת, ובכן מה אעשה כאשר אנכי מתעורר, הריני הולך לבית הכנסת, יושב ולומד עד תפילת שחרית, והואיל ועתותי בידי, מבקשים ממני מספר יהודים שאלמד אתם מעט משניות לאחר התפילה, לאחר מכן הנני הולך לביתי וסועד את ארוחת הבוקר, משסימתי את סעודתי מה אעשה והרי אדם זקן הנני, ועסקים אין לי, ובכן הנני יושב לי בביתי ולומד עד שעת הצהרים. לאחר ארוחת הצהרים הריני נח מעט ולאחר מכן מתחילים לבא לביתי יהודים אשר יש להם סכסוך כל שהוא ביניהם, שכן אנכי הרי אדם זקן וסבורים הם שכפי הנראה שאף נסיון החיים יש בידי ואוכל לתווך ולפשר ביניהם, ולהוציאם מן המחלוקת אשר נקלעו לתוכה, כך נמשך הדבר עד מנחה.

לתפילת מנחה כמובן שהנני הולך לבית הכנסת ולאחר התפילה עד מעריב מבקשים ממני מספר יהודים

שאלמד אתם "עין יעקב", לאחר מעריב הנני לומד עם יהודים שמבקשים ממני דף גמרא.

לאחר שיעור זה הריני חוזר לביתי, אוכל את ארוחת הערב ושוב יושב ולומד עד אשר אני מתעייף ואז הריני הולך לישון, וכפי שכבר ציינתי בתחילת דברי, אינני מרוצה ממצבי ביראת שמים ובעבודת ה', סיים רבי הלל את דבריו בתאור סדר היום שהינו מנהל.

שמע הרבי את דבריו ואמר: כפי שהנני רואה הרי הנך מתפלל, לומד תורה ומלמד ועוסק בצרכי ציבור, בנוסף לכל אלה הינך מבקש להיות גם מרוצה, אוי ואבוי יהיה, רבי הלל, אם בנוסף לכל זה תהיה גם מרוצה...

(נדפס בספר "בדרך עץ חיים" עמ' 503 בשם מרן רה"י זצ"ל)

"קרני ראם"

הגאון בעל "קרני ראם" היה לאחר נשואיו אברך בלבוב, ביום פורים בא לביתו של ה"ישועות יעקב", הגיע לשם גם "הרב מטעם". ה"ישועות יעקב" שאל מי מהנוכחים יכול להיות הרב של פורים, הרב "מטעם" רצה ללגלג על ה"קרני ראם", ואמר ל"ישועות יעקב" שאברך זה, והצביע על ה"קרני ראם", מתאים להיות רב של פורים.

לבקשת ה"ישועות יעקב" עלה ה"קרני ראם" על הספסל ואמר: במדרש איתא שהמן הטיל גורלות מחודש לחודש עד שהגיע הגורל לחודש אדר, שמח על כך, שכן משה רבינו נפטר בחודש אדר, נשאלת השאלה מנין ידע המן שמשה רבינו נפטר בחודש אדר? מכאן מוכח שהמן היה "רב מטעם" ובתור "רב מטעם" היה ממונה על רישום הלידות והפטירות (המייטקעס).

שאל אותו "הרב מטעם" אם כן מדוע לא ידע המן שמשה רבינו גם נולד באדר?

השיב לו ה"קרני ראם": גם פסוק בתורה אינך יודע, הרי נאמר "ותצפנו שלשה ירחים" א"כ כשבאו לרשום אותו במייטקעס כבר היה חודש סיון.

ה"דברי חיים" מצאנז

כשה"דברי חיים" מצאנז למד אצל חותנו ה"ברוך טעם", היה ביניהם פעם ויכוח על סברא שאמר ה"ברוך טעם" וה"דברי חיים" לא הסכים לה. אמר לו ה"ברוך טעם" סברא זו היא "דקה מן הדקה", השיב לו ה"דברי חיים" היא כל כך דקה, שכשחוזרים עליה כבר לא מוצאים כלום.

רבי אליהו קלישר

הרב קלמס ממוסקבה סיפר שר' אליהו קלישר (למד תקופה מסוימת אצל הגר"ח מוולוז'ין. אומרים שר' חיים למד עמו גם קבלה) היה אומר כל יום שיעור, ומתאמץ בכל יום להזכיר ד"ת מספר שאגת אריה או מספר טורי אבן. פעם נרדס באמצע השיעור. כשהתעורר, סיפר שראה בחלומו שהשאגת אריה בא אליהו ואומר לו: היום אל "תכניס" אותי לשיעור, כי אני טרוד. הרב שאל אותו במה הוא טרוד, וענה השאגת אריה שהבן שלו - שהיה רב בקארסליא - מאד חולה, והוא טרוד בזה. לאחר מכן ביקש ר' אליהו קלישר שישלחו לקארסליא מברק לדעת את שלום הרב. ענו שבאותו יום הוא נפטר.

רבי דוב בער טוריצער

כתב מרן רה"י זצ"ל: שמעתי מהרב הגאון רבי צבי יהודה הכהן קוק (שליט"א) זצ"ל, ששמע מאביו הגאון הראי"ה, דהגאון ר' משה יואל בעל "ראשי בשמים" סח לו על זקינו החסיד הידוע ר' בער טוריצער, תלמידו של הגר"ח מוולוז'ין, שכשהיה קורא קריאת שמע היה משלב באמירתו דרשות חז"ל לק"ש, והיה אומר בכל לבבך, בשני יצריך, ובכל נפשך, אפילו נוטל את נפשך, ובכל

מאדך בכל ממונד. וחידוש זה דאפשר לומר פירוש
המקראות בקבלת חז"ל בתוך המקראות גופם, יש לו
מקור בתוספתא סוטה, ועיין במנחת אברהם ח"א עמ'
רסה־רסו).

רבי אייזל חריף

ר' מרדכי סנדר קופשטיין זצ"ל אמר: אצל רבים נוצר
הרושם שכאילו הג"ר אייזל חריף היה מתייחס בקלילות
ובבדיחותא לכל ענין, אולם לאמיתו של דבר היה בו
כובד ראש מרובה ויראת ה' היתה חופפת עליו, וסיפר
לדוגמא שבכל בוקר בעת שהיה מברך ברכת התורה היו
בני הבית מתעוררים לקול בכייתו.

עוד סיפר שבערב יום הכפורים היה נוטל את הגטין
שסידר במשך ימות השנה שעברה ובודקם שוב ולאחר
מכן היה מתמוגג בדמעות שליש מרוב יראתו שמא לא
סודרו כדין*.

* יש לציין כאן מאורע מופלא שאירע בביתו ד' שניהן בו מרן רה"י
זצ"ל, בעת שסידרו גט לגר שחזר לסורו, שאז מקובל עפ"י דברי
התורת גיטין (סי' קכ"ט ס"ק י"א) לא לכתוב בן אברהם אבינו כי
אי"ז לכבודו של אברהם אבינו, אלא לכתוב שם אביו הגוי, אולם

רבי ישראל סלנטר

כתב מרן רה"י זצ"ל במנחת אברהם ח"ב: ...וידוע שהגר"א רצה להנהיג בביהמ"ד שלו נשיאת כפים בכל יום, ובאותו יום שחשב להנהיג כן נתפס לבית האסורים ואמר שרואה שנגזר מהשמים שלא יעלו לדוכן בכל יום, ובשול"ת משיב דבר ח"ב סי' ק"ד כתב ששמע מחותנו הג"ר יצחק מוולוז'ין שגם הגר"ח רצה להנהיג ברכת כהנים בכל יום, ולערבו של היום המיועד נשרפה חצי העיר ובית הכנסת. וסיים שהתבונן שיש בזה איזה דבר סוד בסתרי הברכה היורד ע"י ברכת כהנים בחו"ל. אמנם מפורסם שהגר"ר ישראל מסלנט תמה ע"ז ואמר, שאם היה מחליט בדעת תורה שיש לישא כפים בכל יום, לא היה נרתע גם אם היתה כל וילנא נשרפת.

מאחר שהגט היה אמור להשלח לחו"ל ונהוג שבגט כזה מרבים בסימנים שמזהים את הגט של המגרש המסויים, לכן החליטו לכתוב גם בגט זה בן אברהם אבינו, אולם כשהסופר הותיק והמומחה כתב גט זה, בלא שידע על טבעו של המגרש, מצאו בו פסול ולאחר שחזר וכתב גט נוסף גם בו מצאו פסול, ואח"כ כתב הסופר גט שבעיקרו הוא כשר אלא שבמקום "בן אברהם אבינו" כתב "בן אברהם אבונא" (שהוא תרגום "אבינו", עיין כיו"ב צירוף של לשון"ק וארמית במשפט אחד בהל' גירושין פ"ד הי"א "אנת פלונית בת פלוני") אבל בגלל צירוף המאורעות החליט מרן רה"י ובית דינו לא לאשר את הגט, ומפאת השעה המאוחרת דחו את הענין למחר, ואז החלו בסדר הגט מחדש ונכתב כנוסח התורת גיטין ועלתה בידם.

רבי שמואל סלנט

כשבא האדר"ת לירושלים, אמר אחד מגדולי ירושלים לר' שמואל סלנט: אחר שדוד המליך את שלמה, אמרה בת-שבע "יחי אדוני המלך דוד לעולם". פי', שדוד נפטר כי הגיע זמן ממלכתו של שלמה, ואין מלכות נוגעת בחברתה. כמבואר בגמ' בשבת. ועל כך אמרה בת-שבע: כיון שדוד כבר המליך את שלמה, אין חסרון של "מלכות נוגעת לחברתה" ועכשיו יכול אדוני דוד לחיות לעולם. וכן אמר אותו גדול לר' שמואל, כיון שכבר הביאו את האדר"ת והוא הרב של ירושלים, אין עוד חשש של מלכות הנוגעת בחברתה, ואם כן יכול ר' שמואל עוד להאריך ימים.

בשם מזכירו של הג"ר שמואל סלנט הרב אליהו מרדכי אייזנשטיין: פעם בא אליו אברך בשאלה על קריאת שמות, שהוא רוצה לקרוא לילד הנולד על שם אביו ואשתו רוצה לקרוא את הילד על שם אחד מבני משפחתה. ענה ר' שמואל: אני לא מבין, הרי היולדת בצער ואיך תצער אותה יותר.

(כן סיפר למרן רה"י זצ"ל רבי מתתיהו דייזיס ששמע כן מחותנו רבי אליהו מרדכי הנ"ל).

פעם הסתובב השמש של ר' יהושע ליב דיסקין ליד ביתו של ר' שמואל אבל חשש להיכנס. ר' שמואל ראה אותו וקרא לו, וראה שהוא בא באי-רצון. אמר לו ר' שמואל: מסתמא אתה בא בשליחות ר' יהושע ליב. השמש ענה שכן אבל ניסה להשתמט. כשראה שאין לו ברירה, מסר לו בשם ר' יהושע ליב שאם ר' שמואל לא יעשה כדעתו של ר' יהושע ליב באחד הענינים הציבוריים, עתיד הוא לתת את הדין, ובין היתר אמר שיהיה סגן נהור ועוד. ר' שמואל מאד הזדעזע בשמעו את דבריו של ר' יהושע ליב ובכה. אך לאחר מכן אמר: אם הרב מבריסק כך אמר, ודאי שכך יהיה, אבל מה אעשה שאני צריך לעבוד את ה' בראש של שמואל ולא בראש של הרב מבריסק. (ועי' תוס' גטין פ"א ע"א ד"ה דורות)

(מרח"י זצ"ל שמע את הסיפור מהגרי"מ חרל"פ.)

כשרידב"ז בא לארץ, היה רעש גדול. ר' שמואל סלנט שמע על בואו של הרידב"ז לא"י, קרא לר' יואל משה סלומון ואמר לו שאדם גדול כרידב"ז בא לארץ, צריך למצוא לו רבנות חשובה. והתחיל לדבר על הרבנות של צפת. ר' יואל סלומון הבין שר' שמואל סבור שהדבר הישר הוא שהרידב"ז יקבל מרחב של הנהגת רבנות עצמאית. ופעל מיד לדאוג לו לרבנות של צפת. לאחר מכן התברר שהרידב"ז תכנן עוד קודם נסיעתו לא"י

לגור בצפת וללמוד שם בשקט בלא טרדות ענייני ציבור.
למעשה ראה לנכון אח"כ, בעת שהיו חילוקי דעות בין
דיינים בצפת, שמחובתו להיות מעורב בכך.

כשהגיע לירושלים בשנת תרנ"ח רבי דובצ'ה שוהבסק
זצ"ל, שנהיה אחר כך הראב"ד של ביה"ד של החסידים,
נכנס לבקר את רבי שמואל סלנט. ר' שמואל שאל אותו
לגילו, אולם ר' דובצ'ה סירב להשיב. לאחר מספר דקות
של שיחה אמר לו ר' שמואל: עכשיו אני יודע את גילך.
[כנראה מתוך המאורעות שהזכיר ר' שמואל בשיחה ור'
דובצ'ה הכיר אותם, הבין ר' שמואל את גילו].

לאחר שיצא אמר ר' שמואל למזכירו: רואה אתה?
קטן קומה הוא אבל זריז וממולא, כשהחסידים ירצו
לחדש את ביה"ד של החסידים הם ימנו אותו לראב"ד.
וכך אכן היה.

רבי יהושע לייב דיסקין

פעם שאלו את ר' יהושע לייב דיסקין שאלה באמצע
שיעור. הוא ישב וחשב הרבה זמן ולבסוף אמר תשובה
דחוקה. כולם התפלאו: האמנם, רק תשובה כל כך

דחוקה הוא יכול לומר? האמינו לי - אמר ר' יהושע ליב - חשבתי כבר על כמה וכמה תירוצים בתוך הדקות האלו, אבל רק תשובה זו היא אמת.

הרב מטפליק הג"ר שמשון אהרן פולונסקי זצ"ל סיפר למרן רה"י זצ"ל ששמע מהג"ר משה פראנקנטאהל זצ"ל שרבו המהרי"ל דיסקין זצ"ל אמר לגבי הפולמוס על היתר המכירה: כך צריך להיות, שהם יתירו ואנו נאסור*.

* בנוגע להיתר המכירה נציין ארבע נקודות:

(א) סיפר הר"ר בעריש הכהן טורנהיים ז"ל שהיה לו משק במוצא ולפני שמיטה ביקש מהגר"ח זוננפלד זצ"ל שילמדו הלכות שמיטה הנוגעות לעבודות במשק, הגריח"ז נסע עמו למשק במוצא והדריך אותו אלו עבודות מותרות ואלו אסורות. לאחר מכן אמר אמר לו: איסורי שביעית אינם כשאר איסורים שכבר מורגלים בהם והם כספוגים בדם כל יהודי ירא שמים, אבל איסורי שביעית אינם כן. ולכן יש לחשוש שמתוך הרגל בשאר השנים תגיע ח"ו לעבור על איסור דרבנן, משום כך אני מציע שבנוסף לשמירת הלכות שמיטה, גם תחתום על היתר המכירה ובכך תפחית את החשש לעבור על איסור דרבנן.

(ב) כמו כן נמצא בכת"י הגר"א קוטלר זצ"ל שבשעת הדחק גדולה שהיתה בשנת תרצ"ו לקיבוץ מחנה ישראל של אגו"י, התיר להם לסמוך על היתר המכירה והצטרף אליו הגר"ע גרודזינסקי זצ"ל. (ג) באגרת כת"י נכד המהרש"ם [חתן נכדתו] הג"ר צבי הירש קלינברג אב"ד לאנטשין הוא כותב, שהוא היה אצל סבו המהרש"ם בעת חילופי המכתבים עם מרן הראי"ה בנוגע להיתר המכירה, ולאחר שקיבל המהרש"ם את תשובת הראי"ה, שבו

בתקופת מגוריו של מהרי"ל דיסקין בירושלים היתה דרכו, בעת שבאו רבנים אורחים לבקרו, שלא להתפלפל עמהם בדברי תורה, ולכן מי שלא הכירו ולא שמע את גדולתו מכבר, לא זכה להכיר את חילו לאורייתא.

ר' יצחק ירוחם דיסקין התנגד להדפסת הספר שו"ת מהרי"ל דיסקין שיצא לאור בירושלים, כי היה סבור שהכתבים שנמצאים בירושלים אינם משקפים את גדולתו האמיתית של המהרי"ל דיסקין.

הסביר את יסודי הדברים, אמר לו המהרש"ם בזה"ל: "הנני רואה את דבריו כנים ואמיתיים להלכה, אך שאין רצוני עוד להתערב בדבר מפני בעלי מריבה ומחלוקת ואינם מודים על האמת".
(ד) ר' חיים אלעזר רבינוביץ נ"י סיפר שאביו הג"ר ברוך י. נ. רבינוביץ זצ"ל, אבדק"ק מונקאטש והגלילות, ואח"כ רב העיר חולון, אמר שכאשר חותנו (וא"ז של רח"א) בעהמ"ח ספר מנחת אלעזר זצ"ל זי"ע נשאל על היתר המכירה בשנת שמיטה אמר: "יש על מי לסמוך", ועוד הוסיף ואמר בשם ה"מנחת אלעזר" שאין היתר המכירה גרוע ממכירת חמץ.
רח"א מציין שהספרים "דבר השמיטה" ו"דבר בעתו" (שניהם בנוגע לשמיטה תרמ"ט) היו בידיהם של ה"דרכי תשובה" זצ"ל זי"ע, ושל בנו ה"מנחת אלעזר" (נמצאים היום בידי של רח"א), כך שיש להניח שהיו מודעים היטב לשאלות ההלכתיות בנוגע לשמיטה בזה"ז, אעפ"כ – ולמרות התנגדותם העזה לשוב החדש בא"י – אין בספריהם מאומה בנוגע לפקפוקים על היתר המכירה.

כשהגיע הספר לידי האו"ש חוה את דעתו שמהספר אי אפשר להכיר את עוצמת תורתו*.

רבי יצחק אלחנן ספקטור

ר' יצחק אלחנן היה ידוע כמתיר עגונות הגדול. הסדר היה שהעגונות היו באות אליו במוצאי שבת. הן היו בוכות והוא היה בוכה, ואז היה יושב על המדוכה ודן בבעייתה של כל אחת ואחת. פעם הגיעה אליו שאלה על עגונה ור' יצחק אלחנן לא רצה להתירה. שאלו אותו התלמידים הרי באותו היתר שהתרת את פלונית תוכל להתיר את העגונה הזאת. סירב ר' יצחק אלחנן. לאחר זמן הגיע בעלה. אמר להם ר' יצחק אלחנן: התרת עגונות זה ענין שתלוי בחוט השערה. כל הסוגיות של התרת עגונות כתובות בששה עמודים בגמ'. הדרך להתיר היא לברר אם יש כאן איסור מן התורה או מדרבנן, ואם מוצאים שהאיסור מדרבנן, לברר אם ניתן לצרף סניפים

* בנוגע לספריו של מהרי"ל דיסקין, ראוי לרשום כאן מה שסיפר הג"ר חיים יעקב לוין זצ"ל, שבהגיעו לישיבת קמניץ נתן להג"ר ברוך בער זצ"ל את הספר "תורת האהל", שיצא לאור בירושלים מכת"י מהרי"ל דיסקין, רב"ב נטל את הספר בחיקו ועשה עמו הקפה סביב השולחן. ולכל מי שנכנס אז לחדרו ביקש שג"כ יעשה הקפה עם הספר.

שונים להיתר. זה דבר דק. תמיד כשאני רוצה להתיר עגונה, אני מרגיש שמהשמים מסייעים לי. אצל העגונה הזאת לא הרגשתי את הסייעתא דשמיא, על כן לא רציתי להתירה.

ר' יצחק אלחנן חזר מפטרבורג ואמר: באתי מעיר קטנה לפטרבורג וראיתי שם שהעולם הזה גם הוא עולם, אם כן, צריך ליהנות מן העולם. ועל כן צריך ללמוד עוד ועוד.

פעם פרץ ויכוח בין רב ובין קצב בענין טריפות. החליטו אנשי העיר לשאול את ר' יצחק אלחנן, ואם הוא יכריע כדברי הקצב, יפטרו את הרב.

שלח ר' יצחק אלחנן תשובה בכתב ובה כתב שההלכה כדברי הרב. ומיד אחר כך שלח מברק, שטעה בהלכה והקצב צודק.

כיון שר' יצחק אלחנן כתב גם ש"טעה" בהלכה, כבר לא יכלו לפטר את הרב.

[גם ר' איסר זלמן וגם ר' יעקב משה ספרו סיפור זה והוסיפו, גם אנחנו היינו רוצים לעזור לרב, אבל לעשות דבר כזה, רק ר' יצחק אלחנן היה מסוגל.]

אמו של ר' יעקב רדיצ'קובר היתה ילידת נוורדוק.
שאלו אותה פעם על ר' יצחק אלחנן. היא אמרה: "הוא
היה 'פשוט'".

כשהגיע ספרו של הג"ר יצחק אלחנן "באר יצחק"
לבית מדרשו של המהרי"ל דיסקין, היו תלמידים שע"י
ההרגל לשיעוריו החריפים של מהרי"ל דיסקין, לא ידעו
להעריך את דרכו השונה של רי"א המבוססת על תבונה
חודרת במרחבי הש"ס והפוסקים. אמר להם המהרי"ל
דיסקין: מהספר ניתן לראות את כחו של רי"א, שנוטל
סברא של הרשב"א ומטייל עמה בכל מרחבי הש"ס.

על טוב לבו של רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל סיפר
הגרא"ז מלצר זצ"ל את אשר שמע בשמו של רבי אליהו
ברוך קמאי רבה של מיר.

מעשה באחד שהגיע זמנו להתיצב לצבא והיה חשש
גדול שהוא יגויס ולא ישתחרר, אף רבי יצחק אלחנן
טיפל בשחרורו והיה מודאג ביותר.

באחד הימים ישב רבי אליהו ברוך קמאי כדיין ביחד
עם רבה של קובנה, לפתע דפק מישהו בדלת, הכניס את
ראשו פנימה ובישר מתוך התרגשות רבה "משה שוחרר
מן הצבא".

תודה לך על בשורתך הטובה, ברכה והצלחה יחולו על ראשך, איש טוב מבשר טוב, יישר כחך ששמחתני, השיב רבי יצחק אלחנן למבשר.

לא עברו אלא כשתי דקות, שוב דפק מישהו בדלת הכניס את ראשו פנימה ובישר: רבי, משה שוחרר מן הצבא. רבי יצחק אלחנן, כאילו לא ידע זאת חזר ואמר אף לאדם זה: תודה לך על הבשורה הטובה, ברכה והצלחה יחולו על ראשך, יישר כחך ששמחתני.

כך חזר הדבר ונשנה כחמש עשרה פעמים, ורבן של כל בני הגולה הודה לכל אחד מן המבשרים כאילו הוא זה אשר ממנו שמע את הבשורה הטובה לראשונה. (נדפס בספר "בדרך עץ חיים" עמ' 508 בשם מרן רה"י זצ"ל)

העמודי אור

כשיצא לאור הספר שו"ת "עמודי אור", היו תלמידי הישיבות שרצו לשובב נפשם בחידושי תורה מבריקים, מעיינים בספר ומשתעשעים באור ברקיו. כשהתגלתה שיטת הגר"ח החלו לפנות לדרכו המחודשת.

רבי דוד מקרלין

לר' דוד מקרלין היה בכל יום שיעור קבוע שבו עיין בכת"י ספרו האדיר על הרמב"ם, "יד דוד", כדי לחזור ולברר את דבריו.

המגיד מנווהרדוק נהג לבוא אל ר' צבי פסח פרנק במוצאי שבתות. כמה פעמים סיפר שם אותו סיפור שאירע בעת שהיה משולח מטעם ישיבה, והיה בא לר' דוד מקרלין, שכל שנה היה נותן לו סכום מסויים. פעם, בשנתו האחרונה, נשאר המשולח לשמוע את ר' דוד לומד. ור' דוד מקרלין היה כבד ראיה בסוף ימיו, והיה אדם אחד שהיה מקריא לפניו את הגמ'. אחר כמה דקות שאל ר' דוד את המשולח אם כבר נתן לו את הכסף, והמשולח ענה שכן. אחרי עוד כמה דקות שוב שאל ר' דוד את המשולח אם הוא נתן לו את הכסף, המשולח שוב ענה בחיוב. וכן היה שוב אחר כמה דקות. המשולח הרגיש לא נעים, וחשב שר' דוד רומז לו שילך, ואמר לו: רבי, אני נשאר כאן בגלל שיש לי תענוג לשמוע אותו לומד. על כך ענה לו ר' דוד מקרלין: ח"ו לא רציתי לפגוע בך. אני כבר זקן ובאמת לא זוכר. מה ששייך ללימוד תורה אני זוכר כמו בזמן שהייתי בר מצוה. רק ענייני חולין אני לא זוכר.

המגיד סיפר את הדברים לחפץ חיים. אמר לו הח"ח
"בכל מקום שתדרוש בו, ספר את הסיפור על ר' דוד".
כשר' דוד מקרלין נפטר, החפץ חיים הזמין את המגיד
להספיד את ר' דוד וביקש ממנו לספר את הסיפור הזה.
מכאן לומדים שיש אפשרות לחלק את מוחו של
האדם- לקודש ולחול.

התורת חסד

סיפר למרן רה"י זצ"ל מוכר ספרים בעיר העתיקה,
שפעם נתן ל"תורת חסד" לעיין בספר שו"ת מהרח"ש
אבהע"ז כדי שיבדוק אם הוא רוצה את הספר. למחרת
אמר לו התורת חסד: בעצם אני כבר לא צריך את
הספר, כי כבר זוכר אני אותו בע"פ, וכהוכחה לכך החל
לומר לו בעל פה את גביית העדות בטורקית המודפסת
באחד מסימני הספר, אולם כדי שלא תצא מופסד מכך
שמסרת לי את הספר, אני אפצה אותך בסכום מסויים.

רבי יוסף זכריה שטרן

סיפר הג"ר דב הכהן קוק זצ"ל: פעם באה אשה להג"ר
יוסף זכריה שטרן משעוול ובקשה ממנו ברכה לבנה

שנמצא בארה"ב ורוצים לגייסו לצבא ארה"ב (בזמן מלחמת מכסיקו). ר' יוסף זכריה לא רצה להתערב, ודחה אותה. [הוא אמר לה שהשלטון בארה"ב הוא שלטון טוב ויש להשמע לו] וניסה לדחות אותה בלך ושוב. כשכבר לא היתה ברירה הוא אמר לה: טוב, אני מברך אותו שלא יתגייס. יצאה האשה החוצה, ור' יוסף זכריה רץ לחלון וצעק לה: אני לא אמרתי כלום, לא כן ולא לא. שאלו אותו מדוע הוא כל כך הקפיד, בסך הכל לאשה היה צער והוא בברכתו הפיג את צערה. ענה להם, אתם לא מבינים! אולי לא גייסו אותו, ואז יגידו שאני רבי. רק זה עוד חסר לי...

רבי חיים ברלין

כאשר נתמנה מרן רה"י זצ"ל לדיין, אמר לו מרן הג"ר צבי פסח פרנק זצ"ל כי הגאון רבי חיים ברלין זצ"ל אמר לו כאשר נבחר כדיין בבי"ד בחצר החורבה, כי צריך לזכור כלל גדול: "מקיש ריבים לנגעים", היינו שצריך לדעת שריב הוא בבחינת נגע.

(נדפס בספר גאון ההוראה)

החפץ חיים

ר' מרדכי סנדר קופשטיין היה רבה של ראדין. הוא סיפר למרן רה"י זצ"ל שהחפץ חיים לא נהג רבנות בראדין. זמן קצר הוא היה רב, אחר כך התפטר ונהג כבעל בית פשוט. וגם בזה היה לימוד גדול.

ר' מרדכי סנדר סיפר שבכל שנה, כשבעל התפילה הכריז "ראש חודש אלול יהיה ביום זה וביום זה", הח"ח היה מזדעזע ורועד כולו.

סיפר ר' מרדכי סנדר: פעם ניגש אליו הח"ח בשמחה לאחר תפילת שחרית ואמר לו: נו, יש לנו ברית היום. ר' מרדכי סנדר לא הבין למה מתכוין הח"ח. הסביר לו הח"ח: הסנדלר שהיה בראדין נסע לארה"ב ואשתו ילדה בן. ועל פי ההלכה, כשאין אב, חייב בית הדין למול את הבן. והם בית הדין של ראדין.

פעם ביקש הח"ח שיודיעו לו על שעת הלוויה של חייט אחד. בגלל מזג האויר הסוער לא נענו לבקשתו ולא הודיעו לו ולח"ח היה צער גדול מכך. שאל אותו ר' מרדכי סנדר מדוע הוא כ"כ מצטער. תפס הח"ח את ר' מרדכי סנדר בדש מעילו ואמר לו: ר' סנדר, ר' סנדר,

שאתה תשאל שאלה כזו?! - הרי הוא היה בעל יסורים!
אשתו היתה חולה עשרים שנה וממחלתה היה לו צער
גדול. (כשמרן רה"י זצ"ל היה נפגש עם הג"ר ר' שמואל רוזובסקי
זצ"ל, היה הגר"ש מבקשו לחזור בפניו שוב על הסיפור והיה מוריד
דמעות).

האור שמח

הג"ר יעקב קלמס, הרב של מוסקבה, סיפר שחתנו של
ה"צפנת פענח" הג"ר אבא דוד גולדפיין שישב אתו
בביה"ד במוסקבה אמר לו: מה שיודע חותני ידע גם
ה"או"ש". מה ההבדל ביניהם? עד היום אינני יודע.

באסיפה שנכח בה האו"ש, התבטא אחד
מהמשתתפים שהחשיב עצמו כת"ח, בצורה לא נאותה.
אמר על כך האו"ש: חז"ל אמרו "סימן לגסות הרוח
עניות בתורה", ואכן ניכר הדבר שיש לאדם זה עניות
בתורה.

ר' מאיר שמחה אמר שעד שהיתה לו צרת הבת, הוא
לא שכח מאומה מכל מה שלמד.

ר' מאיר שמחה היה אברך בביאליסטוק שם כיהן כרב בעל ה"עונג יום טוב". ר' מאיר שמחה, שהיה עילוי חריף, הקשה מאד על ה"עונג יום טוב". לבסוף אמר לו העונג יום טוב, יונגר מאן (אברך): אני מברך אותך שתהיה רב במקום שיש גברא דכוותיך.

ר' מאיר שמחה היה אומר שיעור בבית מדרש בביאליסטוק. פעם הגיע לשם אברך לא מוכר, שאח"כ נודע כת"ח גדול, והקשה על דבריו. רמ"ש אמר: אדם שאינו יודע ללמוד, שלא יתערב. לאחר מכן אמר לו רמ"ש: כמה אנשים שיודעים ללמוד ישנם בעולם? שניים שלושה. אין בכך עלבון אם אינך ביניהם.

הרב הילמן, חותנו של הרב הרצוג, סיפר שקודם היותו רב באנגליה הוא היה רב בעיירה קטנה ברוסיה. כשבא לעיירה להתקבל כרב, אמרו לו שיש להם תנאי, שר' מאיר שמחה יסכים למינוי. שאל מדוע, וענו לו שפעם ר' מאיר שמחה הגיש מועמדותו להיות רב בעיירה זו. כיוון שהיה צעיר לימים ועדיין לא נתפרסם, לא קיבלו אותו כרב. כשנודע להם אחר כך את מי דחו, החליטו לפייסו על ידי תנאי זה, שלא יקבלו רב ללא הסכמתו.

נסע הרב הילמן לדווינסק, ושם לא היה גבאי או שמש. ביתו של ר' מאיר שמחה היה פתוח. הרב הילמן נכנס וראה את ר' מאיר שמחה לומד בהתמדה גדולה גמ' עם תו'. הרב הילמן עמד שם, ור' מאיר שמחה לא שם לבו שהוא נכנס והמשיך בלימודו. כך עמד שם הרב הילמן. כשראה שאין ר' מאיר שמחה רואה אותו, נעמד הרב הילמן מאחורי ר' מאיר שמחה וראה שהוא לומד מסכת נזיר. התחיל לומר בעל פה את התו'. ר' מאיר שמחה הסתובב לראות מי נמצא שם, וכך ראה את הרב הילמן. ר' מאיר שמחה נהנה מבקיאותו של הרב הילמן ונתן את הסכמתו לרבנותו.

ביפו היה מגיד ידוע, ירוזלוף (?). כשנפטר ר' מאיר שמחה, ערכו לכבודו הספד והזמינו את המגיד הנ"ל. היו שם הרב זצ"ל, ר' איסר זלמן, ר' יעקב משה ועוד. אחרי שורת הספדים ארוכה של גדולי הרבנים, קם המגיד ואמר: רבותי, עד עכשיו היו הספדים, אבל היה חסר דבר אחד – לא היו דמעות. עכשיו יהיו דמעות. סיפר אחד הנוכחים למו"ר רה"י זצ"ל: אני אמרתי לעצמי, מדוע שאבכה, אני אחזיק את עצמי ולא אבכה. אבל מיד כשהתחיל המגיד במנגינה של הספד, היתה כזאת עצבות, שגם הוא התחיל לבכות.

האדר"ת

הג"ר מיכל טוקצ'ינסקי סיפר להרצי"ה זצ"ל שתקופה קצרה אחרי שהאדר"ת הגיע לירושלים הוא קרא לר' מיכל ואמר לו שהוא חושב לעזוב את הרבנות בירושלים, אבל הוא עדיין מסתפק אם לעזוב את ארץ ישראל בכלל או לא. ר' מיכל שאל בבהלה מדוע, וענה לו האדר"ת: תראה, באתי לירושלים לתקן את עצמי, עוד לא עשיתי כלום, וכבר יש נגדי מודעות ופשקווילים שאני מחריב את ירושלים. ענה לו ר' מיכל: אין לכבודו מה לחשוש מזה. כך ירושלים מקבלת את כל הרבנים המכובדים שבאים אליה. זהו מנהג המקום.

שפת אמת

כשנפטר האדמו"ר ר' חנוך העניך מאלכסנדר והחסידים התלבטו את מי לקבל עליהם כרבי, הם פנו לבעל שפת אמת. הבעל שפת אמת שהיה אברך צעיר בן עשרים ושתיים סירב, ואמר שהוא לא מתאים. כך חזר הדבר על עצמו כמה פעמים. לבסוף אמרו החסידים שיבקשו ממנו עוד פעם אחת. אם גם עכשיו יאמר שאינו ראוי, יתכן שהוא צודק ועליהם לחפש אדמו"ר אחר.

כשנכנסו אליו, אמר להם מיד השפת אמת: מדוע אליעזר ראה צורך להתפלל עבור אברהם אבינו, שה' יעשה חסד עם אדונו אברהם, בענין שידוכו של יצחק? האם הוא חשב שאברהם אינו מספיק חשוב לפני ה' ית', והוא, אליעזר העבד, צריך להתפלל עבורו?

אלא פירוש הדבר הוא שאברהם אבינו אמר: "ואנכי עפר ואפר". אין הפירוש שפעם אחת אמר זאת- אלא בכל יום ויום היה חוזר על אמירה זו מתוך אמונה והרגשה פנימית. ואליעזר, ששמע את אברהם מבטל את עצמו כל כך הרבה פעמים, התחיל לחשוב שיתכן שזה נכון, ואין אברהם אלא עפר ואפר, ועל כן הוא, אליעזר, צריך להתפלל עבורו.

כששמעו החסידים את דברי השפת אמת מיד מינו אותו לאדמו"ר. החסידים הזקנים אמרו שזה היה המופת הראשון שלו.

(את הסיפור הזה שמע הרב מנכד של הרב מפילץ שהיה גר בירושלים.)

רבי אבא יעקב הכהן בורוכוב

ר' אבא יעקב הכהן בורוכוב היה פעם אצל ר' יצחק אלחנן בעניני הכלל. אמר לו ר' יצחק אלחנן מה שאמר. אמר ר' אבא יעקב הכהן: אבל הרבי (המהרי"ל דיסקין)

לא אמר כך?! ענה לו ר' יצחק אלחנן: בבריסק הרב מבריסק צודק. וכאן אני צודק. התפעל מאד ר' אבא יעקב ואמר: ראיתי שהוא צדק, שבבריסק הרב מבריסק צודק ובקובנה הרב מקובנה צודק.

ב"חבל יעקב" לרבי אבא יעקב הכהן בורוכוב יש סימן שלם (ח"א סי' כ"ב) שהוא דברי המהרי"ל דיסקין, ללא כל תוספת של המחבר. סיפר על כך ר' אבא יעקב, שפעם דיבר בלימוד עם המהרי"ל דיסקין והמהרי"ל ביאר סימן ב"קצות החושן". ר' אבא יעקב הכהן כל כך נהנה עד שחשב לעצמו: אם אדפיס ספר, אכתוב את הדברים הללו בשם המהרי"ל, וכן עשה.

רבי נתן צבי פינקל (הסבא מסלבודקא)

הסבא מסלבודקא ראה פעם בקובנא מודעה המבשרת שבעל התשובה המפורסם ד"ר נתן בירנבוים ז"ל ימסור הרצאה, אמר על כך הסבא מסלבודקא: תמיד ידענו שבעל תשובה יושב בביתו ובוכה על עוונותיו. לא שמענו שהוא נותן הרצאות.

רבי יוסף חיים זוננפלד

סיפר רבי אהרן יצחק זסלני זצ"ל שבתקופה שהגיע לירושלים היה הנוהג שחוץ מלרבני העיר וראשי הישיבות קראו לשאר תושבי ירושלים בשם הפרטי בלבד, בלי תוספת של ר' וכדומה, רק להגרי"ח זוננפלד היו קוראים ר' יוסף חיים.

המגיד מגרודנא

בגרודנא היה מגיד, ר' ישראל שמו. הוא הקפיד לא להכנס לבית הכנסת אלא אם כן הוא מלא. בסוף ימיו, כשהיה סגי נהור היו הגבאים מטעים אותו: כשהיה עומד להכנס לבית הכנסת היו מכריזים "פנו מקום", כדי שיחשוב שבית הכנסת מלא. היה מסיים תמיד את דרשותיו בערב יום הכיפורים במשל: היה יהודי עני בעיירה קטנה שהיה חולה והיה צריך רופא גדול. אבל הוא היה עני, ודאג כיצד יהיה לו כסף להביא רופא. לכן הוא התחיל לפרסם בעיירה שיש מגפה קשה, ואנשי העיירה חולים. כך הוא הלך מאחד לשני, עד שאנשי העיירה השתכנעו, נבהלו והזמינו רופא גדול שיטפל בכל אנשי העיירה. כיוון שהגיע הרופא אמר העני לאנשי העיירה, אני חייב להתוודות שרמיתי אתכם. אתם

בריאים, ורק אני חולה, אבל כיון שלא יכולתי להביא רופא בעצמי, הייתי חייב לשכנע אתכם להביא רופא. המשיך המגיד ואמר: רבותי, גם אני אומר לכם את האמת. כל מה שהוכחתי אתכם לא היה נכון. רק אני החוטא. אתם כולכם נקיים מחטא. אלא, כיוון שאני אדם זקן, ואיני יכול לעשת תשובה בעצמי לבד, לכן אמרתי לכם שאתם חוטאים, כדי שנעשה ביחד תשובה. אבל עכשיו, שהגיע יום הכיפורים, אני מתודה שרק אני החוטא.

האדמו"ר מבויאן

ר' שלמה טעלינגאטור ז"ל מחשובי חסידי בויאן, בעל בית ספרים ידוע בירושלים (חותנו של הג"ר שמואל ויינטרוב זצ"ל, מראשי ישיבות נובהרדוק) סיפר למרן רה"י זצ"ל שלאחר שאירס את אחד מצאצאיו נסע לאדמו"ר מבויאן (ה"פחד יצחק") והוא אמר לו: מקובל בשם האדמו"ר מאפטא שכשמשדכים [או מחתנים] אחד מהצאצאים נפתח צוהר בשמים, ומי שחכם יכול לנצל את שעת הרצון ולקנות לעצמו חלוק, ובשם אדמו"ר אחר אמר שכדאי לקנות גם שאר מלבושים [כמדומה שכן נקט]. המשיך האדמו"ר ואמר: ואני אומר, שגם בית כדאי לקנות. כשיצא מבית האדמו"ר שלח ר'

שלמה מיד מברק לביתו והורה לקנות בית. כעבור תקופה השתלטו הקומוניסטים על ברדיצ'ב והלאימו את המסחר, ומכל רכושו לא נשאר לו אלא הבית שקנה בעצת האדמו"ר.

הגר"ח מבריסק

זוג אחד נפקד בזרע של קיימא לאחר עשרים ושתיים שנות נישואין. סופר שהם היו אצל ראש ישיבה מפורסם אחד, ושאל אותם אם שלמו לשדכן שלהם. הם ענו "אכן, לא שלמנו לו!". הם הלכו ושלמו לשדכן, ונפקדו בזרע של קיימא.

הרב אמר שהמקור הוא בשם ר' חיים, שהיה אצלו מעשה כזה, ואמר לזוג שמא לא הקפידו על רח"ש. וסיפר הרב שגם בדידיה הוה עובדא, ואמר לאברך שלא נפקד לקנות לו ספר, כמו שאמר ר' חיים, ואחר כך נפקדו בע"ה.

פעם שאל ר' חיים בעל בית אחד שלקח חתן ת"ח, מה יתן לחתן. אמר לו בעה"ב, כמו שהרב מעביר את עסקיו לבנו, גם אני אעביר את העסקים שלי לחתני. אמר לו

ר' חיים, מה אתה משוה את עצמך אלי. אני רב, והתפקיד שלי הוא לפתור חלומות. את זה גם הבן שלי יכול. אבל אתה צריך לדעת מה אתה מעביר.

כשענין ר' חיים מבריסק בספר "אור שמח" אמר: אני יודע שיש לו חדושי תורה יותר טובים ממה שהדפיס בספר. מכאן ראיה שאדם אינו "מבין" על הערכת חדושי תורה שלו עצמו.

בעיירה שקודוויל התעוררה שאלה חמורה והיא הופנתה לר' איצל'ה מפוניבז'. ר' איצל'ה ביקש מכמה מגדולי הרבנים לכתוב חוות דעתם. בין התשובות שהגיעו היתה תשובה ארוכה מאד מר' חיים מבריסק, ר' איצלה עיין בתשובה עם אחד מתלמידיו במשך לילה שלם, והם לא יכלו להזיז אפילו שורה אחת וכן שמע מרן רה"י זצ"ל מפי אותו תלמיד.

ר' חיים מבריסק היה אצל הג"ר ראובל'ה מדווינסק לצורך קבלת סמיכה. לאחר פרק זמן, קיבל ר' ראובל'ה שאלה מהעיירה וולוז'ין, והוא השיב להם: יש לכם אדם קשה כברזל, ששמועותיו קשות כברזל. שאלו אותו (מפי הגרי"ד מבוסטון).

כשנפטר הג"ר צבי הירש וולק הרב מפינסק, נסע ר' חיים עם עוד כמה רבנים במשלחת, לסדר "מעמדות" לאלמנתו. בהיותם בתחנת הרכבת דנו הרבנים, אם מפני כבוד התורה של ר' דוד מקרלין - שהיא סמוכה, והיא כפרוור של פינסק - חייבים לבקרו. והחליטו שמאחר שהיתה לר' דוד תרעומת על רצ"ה, ואולי בגלל הקפדתו של ר' דוד הסתלק רצ"ה בדמי ימיו, לכן אין חייבים חברי המשלחת - שבאו למען ענייני משפחת רצ"ה - לבקר את ר' דוד. ר' חיים הסכים אתם, אבל הוא עצמו יצא בחשאי וביקר את ר' דוד. כשנפרד ממנו, נתן לו ר' דוד את ספרו "יד דוד" ורשם בהקדשה: לכבוד הגאון האמיתי והצדיק האמיתי וכו'.

מרן הגרא"ז סיפר שכאשר שאל את מרן רבי יצחק זאב הלוי סולוביצ'יק, מפני מה אין מדפיסים את חידושי תורתו של אביו רבינו חיים הלוי והרי ישנם חידושים נפלאים אשר חידש.

על כך השיב רבי יצחק זאב לגרא"ז: אתה הכרת את אבא בימי צעירותו ואילו אני הכרתיו בימי זקנותו ואז בחירתו בחידושים שחידש, איזה מהם ראויים לפרסום בדפוס ואיזה אינם לפרסום, כבר היתה אחרת לגמרי. מסיבה זו, לא כל מה שחידש בשעתו בישיבת וולוז'ין נראה בעיניו בשנים שלאחר מכן.

ואכן, הוסיף וסיפר הגר"ז: הרבי, רבי חיים ברר את דבריו בנפוי אחר נפוי וכל מלה מחידושי תורתו שכתב היתה מדודה ושקולה כסולת נקיה, כאשר באתי פעם לבריסק ראיתי שרבי חיים עוסק בכתבי היד שלו בענין גלגול חלה, וכאשר בקרתי בביתו פעם נוספת לאחר זמן מצאתי שעוסקים במחיקות ובתיקונים קלים ביותר ועדיין באותה סוגיא עצמה.

(נדפס בדרך עץ חיים בשם מרן רה"י זצ"ל)

מרן הגר"ז סיפר עוד, שניתן לדעת עד כמה אין ספר חידושי הגר"ח משקף את עוצם חידושי של הגר"ח, מכך שבתקופת לימודיו בוולוז'ין אמר הגר"ח שיעורים במס' ע"ז ושיעוריו היו שלוש פעמים בשבוע, ואעפ"כ אין בספר זה ולו חידוש אחד בענייני ע"ז.

מרן רה"י זצ"ל סיפר בשם דודו רבי נחום כהנא שפירא זצ"ל, ששהה תקופה מסויימת בבריסק, שם ניהל את משרדה של ישיבת מאה שערים, והתגורר בביתו של הגר"ח זצ"ל, שהישיבה היתה תחת חסותו. באחת משיחותיו עם הגר"ח דובר על ענין מינוי רב בירושלים כסגן להגר"ש סלנט שנחלש. בענין זה היו דיונים בין גדולי ירושלים ובין גדולי רוסיה. הגר"ח אמר שלדעתו ירושלים אינה זקוקה לחפש רב מחו"ל. מה שירושלים זקוקה לו הוא ראש ישיבה גדול שישפיע מגדולתו על

תלמידי הישיבות ויוכל לדבר עם כל תלמיד לפי מדרגתו, והמתאים לכך ביותר הוא ר' איצל'ה מפוניבז'.

הוסיף מרן רה"י זצ"ל (כמדומה בשם דודו הנ"ל) שהגר"ח גם התבטא: מה שאני אומר גם ר' איצל'ה אומר אלא שאני עוצר באיזשהו מקום ואילו ר' איצל'ה אינו עוצר.

רבי איצל'ה מפוניבז'

ר' איצל'ה חשש שהפראק חייב בציצית (עי' ערוך השולחן סי' י') לכן הטיל ציצית בכנפות הפראק והכניס אותם בכיס בחלק הפנימי של הפראק ואת החלק הגלוי צבע בשחור, (מפי תלמידו של ר' איצל'ה) [עי' בתוס' ברכות י"ח ע"א ד"ה למחר בשם הריצב"א ובמג"א סי' ח' וסי' כ"ג].

* יש לציין מה שסיפר רבי משה צבי נריה זצ"ל מפי ר' יעקב ראדיצ'קובר ז"ל שהוא שמע שיעור מהגר"ר איצל'ה ואחר השיעור אמר לר' איצל'ה שלא הבין, ר' איצל'ה חזר פעם נוספת על השיעור ושאלו: ראדיצ'קובר, דו פארשטייסט?! (ראדיצ'קובר, האם אתה מבין?!) כשענה שעדיין אינו מבין, חזר ר' איצל'ה שוב כנ"ל ושוב שאל אותו: ראדיצ'קובר, דו פארשטייסט?! (ראדיצ'קובר, האם אתה מבין?!) כשענה שוב שעדיין אינו מבין, חזר ר' איצל'ה בשלישית על השיעור ושאל אותו שוב כנ"ל, השיב לו ר' יעקב שכעת הוא מבין. המשיך ר' יעקב ואמר להרמ"צ נריה: האמת היא שגם בפעם השלישית לא הבנתי, אבל לא רציתי להטריח את הזקן.

רבי יוסף ענגל

סיפר ראש הקהילה החרדית בוינה, בתקופת מגוריו של הג"ר יוסף ענגל שם. הוא היה מלווה את ר' יוסף ענגל לבית הכנסת. פעם הוא בא לביתו של הרב בהשכמה לפני שחרית ביום ראשון של פסח. הרבנית פתחה את הדלת ואמרה: אוי איזה סדר היה לנו. הרב נזכר לפני תחילת הסדר שהוא התחייב לסיים מסכת בבא בתרא בליל פסח, לכן הוא ערך את הסדר במהירות, ומיד התיישב ללמוד, וסיים כל מסכת בבא בתרא עד לפנות בוקר. ורק אז נשכב לישון.

רבי יוסף לייב בלוך

בטעלז בתקופת ר' יוסף לייב היו מתחילים את השיחות במנגינה. השיחות היו נקראות "שיעורי דעת". כפי שהיו שיעורים בגמ', כך היו שיעורים בדעת. והיו מנגנים קודם השיחה: "בינו בוערים בעם וגו'" (שיסודה במנגינה חסידית) עד "המלמד אדם דעת". בישיבה היה מבקר ר' שמעון הלפרין, שלמד בטעלז. כשהיה במסיבה של מצוה היה מתחיל לנגן את המנגינה שלפני שיעורי דעת.

רבי אברהם יצחק הכהן קוק

מרן הגריא"ה הרצוג זצ"ל היה תלמיד חכם צעיר באנגליה ובא להזמין את מרן הראי"ה זצ"ל לאירוסין לבתו של הרב ממנצ'סטר. היה זה שידוך מאוד עשיר. הרב אמר שאינו יכול לבוא, כיון שהיה באירוסין של צעירה זו לאחד מאנשי יפו, אירוסין שכבר נתבטלו. לאחר זמן בא הרב הרצוג לרב וסיפר לו שיש לו צרה - היה שם סכסוך על כסף, שמשפחת הכלה לא רצתה לרשום כלל על שמו, אלא רק על שם הכלה, כיון שטענו שהוא בחור ישיבה בטלן. אמר לו הרב זצ"ל לא לוותר, ואפילו לא להסכים שהכסף יהיה על שם שניהם. הוא צריך לעמוד על כך שהכסף יהיה רק על שמו. הרב אף האיץ בו להתעקש על כך. משפחת הכלה אמרה שהוא גם בחור ישיבה בטלן וגם עקשן, ובטלה את השידוך. לאחר זמן בא הרב הרצוג לרב זצ"ל וסיפר שהציעו לו שידוך עם בתו של רב ת"ח אבל אין לו כסף. הרב זצ"ל אמר לו שזה שידוך מתאים לו.

והסביר, אמנם קודם אמרתי לך לא לוותר על כסף. כי צריך לדעת, כסף זה צרה, ועדיף כשאין כסף כלל. אמנם, אם יש כסף צריך לשלוט עליו. הרב הרצוג שמע בקול הרב זצ"ל, והשתדך עם בתו של הרב הילמן.

בסופו של דבר חזרה בת הרב ממנצ'סטר לארץ, והתחתנה עם הארוס הראשון שלה.

(סיפור זה שמע מרן רה"י זצ"ל מהג"ר אליהו דאס זצ"ל, שהיה מאד

מקורב לבית הרב זצ"ל. כשחלה הראי"ה, ביקשו ממנו בני המשפחה לבקר את הרב בעת שיצא לפוש במרפסת חדרו, ושמע ממנו הרבה סיפורים נפלאים, שלא היו ידועים לאיש מלבדו.)

רבי שלום נתן רענן זצ"ל סיפר לגיסו מרן רה"י זצ"ל שלמרן הראי"ה זצ"ל היו גילויים. וכבוד א' הסתר דבר.

אחד מבני האדמו"ר מסטרעטין (משפחת ברנדווין) סיפר למרן רה"י זצ"ל במכתב, שהיה לו גיס (ממשפחת בריזל) שהיה מלמד שיעור במשניות באחד מבתי הכנסת בעיר העתיקה (כמדומה בחצר החורבה), ופעם תוך כדי השיעור נלב"ע, כשהגיע הראי"ה להספידו, שאל את גיסו הנ"ל, איזו משנה לימד כשנלב"ע, כשענה לו שלימד אז את המשנה בב"ק "זה בא בכדו וזה בא בחביתו וכו'", מיד החל הראי"ה בהספד ופתח במשנה הנ"ל, שביארה בדרך הרמז על ענין הסתלקותו של גיסו הנ"ל, וקשר כל זאת עם יום הזכרון של האדמו"ר רבי ישראל מרוזין שחל באותו היום (ג' חשוון).

רבי שלום נתן רענן זצ"ל אמר שהראי"ה אמנם מחל
לאותם שרדפו אותו, ואף על פי כן הם נענשו*.

מרן רה"י זצ"ל שמע מהג"ר מרדכי סנדר הלוי
קופשטיין זצ"ל, שהראי"ה זצ"ל היה מדקדק בנטילת
ידיים לברכת כהנים, שיטול את הידיים במים שתי
פעמים כמו בנטילת ידיים לסעודה. (נדפס במילואים
לעולת ראיה).

כתב מרן רה"י זצ"ל: שמעתי מהרב הגאון רבי צבי
יהודה הכהן קוק (שליט"א) זצ"ל, ששמע מאביו הגאון
הראי"ה, דהגאון ר' משה יואל בעל "ראשי בשמים" סח
לו על זקינו החסיד הידוע ר' בער טוריצער, תלמידו של
הגר"ח מולוז'ין, שכשהיה קורא קריאת שמע היה משלב
באמירתו דרשות חז"ל לק"ש, והיה אומר בכל לבבך,
בשני יצריך, ובכל נפשך, אפילו נוטל את נפשך, ובכל
מאדך בכל ממונך. וחידוש זה דאפשר לומר פירוש
המקראות בקבלת חז"ל בתוך המקראות גופם, יש לו

* מפי אחותו של הרש"נ רענן, הרבנית פנינה כהנא שפירא תחי'.
כאשר שמענו כן ראינו גם כיום אצל כמה וכמה עזי פנים שבדור
והם לאות לבני מרי.

מקור בתוספתא סוטה. ועיין במנחת אברהם ח"א עמ' רסה-רסו).

רבי משה מרדכי אפשטיין

בתקופה שלמד מרן רה"י זצ"ל עם הג"ר משה חברוני זצ"ל, סיפר לו הגר"מ: חותנו, מרן הגרמ"מ אפשטיין זצ"ל, ראה פעם בבית אחד ממכיריו, שעל השולחן של ביתו מונח "ביכל" (ספר מהספרות המודרנית) שהניחה אותו שם בתו של בעה"ב. הגרמ"מ דחף במרפקיו את הספר והפילו לארץ לעיני אותה הבת.

רבי אברהם אהרן הכהן בורשטיין (מטבריג)

פעם בא ילד עם שאלה לגאון מטבריג, ר' אברהם אהרן הכהן בורשטיין, והגאון מאד התרשם ממנו. כששאל אותו איפה הוא לומד, ענה הילד שכיון שלא הצליח לקלוט את הא' ב' הוציאו אותו מהחדר ואינו לומד שום דבר. הגאון מטבריג מאד התפלא, כיון שהילד נראה מאד חכם. הוא עשה ניסוי: לקח לוח של

הא' ב' והראה לילד, וראה שבאמת אין הילד מצליח לקלוט אף אות. אז ניסה הגאון מטברג נסיון נוסף. הוא כיסה את כל האותיות חוץ מאות אחת והראה אותה לילד. ואז הילד קלט מיד. וכך לימד אותו את כל האותיות.

הגאון הבין שהילד מרוב חריפותו ניסה לקלוט את כל האותיות בבת אחת, ולכן לא הצליח לקלוט שום דבר. אותו ילד היה אחר כך מגדולי ישיבת טלעז - ר' מרדכי פרוגמנסקי.

הגאון מטברג אמר שיעור בישיבת מרכז הרב בעברית, ובאמצע השיעור אמר: את הסברא הבאה אני חייב לומר בידיש.

רבי שמואל יצחק הילמן

הרב הילמן סיפר למו"ר רה"י זצ"ל שבבי"ד בלונדון היה דיין אחד שתמיד לימד זכות על אחרים. פעם באמצע דיון בין בעל ואשתו, נתן האחד סטירה לשני. שאל הרב הילמן את הדיין הנ"ל, האם גם עכשיו אתה מלמד זכות?! ודאי! הוא ענה. צריך לומר על זה שנתן סטירה, שאינו חנפן.

רבי איסר זלמן מלצר

רבי שלמה קוק זצ"ל סיפר שפעם בבחרותו הוא בא לר' איסר זלמן ואמר דבר תורה. ר' איסר זלמן לא הסכים לדבריו אבל התאמץ ליישב את סברתו של ר' שלמה. העיר לו ר' שלמה: מדוע רבינו עובד כל כך קשה? אם הסברא לא נכונה, אז לא. ענה לו ר' איסר זלמן: וואסט היסט?! - צו'ראטוון א'דבר תורה (מה זאת אומרת?! להציל דבר תורה)*.

כל הליכותיו של הגרא"ז היו בהתאם למאמר הגמרא בסנהדרין (ק"ז ע"ב) "רחמנא ליבא בעי, תורת חסד ורחמנות במעשיו ובלבו".

(נדפס בספר "בדרך עץ חיים" עמ' 582)

* ראוי להעלות על נס את מדותיו התרומיות של הג"ר שלמה הכהן קוק זצ"ל. נציין עובדה אחת שמלמדת על אישיותו הנהדרת: בתקופת לימודיו בישיבת חברון, הלך בימים הנוראים להתפלל עם דודו ר' חיים הכהן קוק ז"ל שהיה אז סגי נהור ושהה במושב זקנים (שהיה אז בכניסה לירושלים). הוא ויתר על התפילה הנלהבת בישיבה, כדי שיוכל לעזור לדודו בתפילה, וגם לשאר צרכיו בשעות התפילה, שאז הצוות טרוד ואינו מפנה את תשומת לבו לצרכיו המיוחדים כסגי נהור. (מפי הרבנית פנינה כהנא שפירא תחי')

מרן הגרא"ז מלצר סיפר שבצעירותו היה פעיל בענין ישוב א"י. (היה חבר בעת לימודיו בישיבת וולוז'ין באגודת "נס ציונה" שהתארגנה לשם פעילות ברכישת קרקעות בארץ ישראל ויישוב יהודים שם. גם לאחר נישואיו, בהתגוררו בקובנא, שם התחדשה אגודת "נס ציונה" כהמשך לאגודה שהיתה בוולוז'ין הוא הצטרף כחבר גם באגודה זו, יחד עם גיסו הגרמ"מ אפשטיין.) אולם לאחר שהתמנה כר"מ בסלבודקא ולאחר מכן כראש ישיבת סלוצק, הפסיק את פעילותו בנושא. הוסיף ואמר: "כיום, אני חושש שהיתה זאת טעות מצדי לא להמשיך את העיסוק בכך, כי יתכן שאם הייתי ממשיך לעסוק בעניני א"י, אזי פו"ב לא היו כאן הבעלי בתים..."

אלמלא לא הגן הגרא"ז מלצר על הגריא"ה הרצוג בתקופות שונות של רבנותו, שבהם היו כלפיו מאבקים שונים, לא היה יכול להחזיק מעמד כרבה הראשי של ארץ ישראל*.

(נדפס בספר "בדרך עץ חיים" עמ' 342)

* יש לציין שהגרא"ז היה עומד על עקרונותיו בכל תוקף ומביעם בלא משוא פנים, כידוע מעובדות שלא ניתנו להכתב. [נציין רק שר' יעקב רידצ'קובר ז"ל סיפר בשם רבי אשר סנודרמיסקי זצ"ל ששמע מהגר"ח זצ"ל: שלהגרא"ז זצ"ל יש כח ההכרעה]. ומאותם עקרונות הגן בהחלטיות על הגריא"ה הרצוג בעת מאבקים שונים.

רבי ברוך בער ליבוביץ

ר' משה, בנו של ר' חיים, היה ר"מ בתחכמוני - בית מדרש שיסד המזרחי - פעם יצא בעיתון נגד כרוז ממועצת גדולי התורה ביחס לאיזה סכסוך שנתגלה בעיר אחת לגבי מינוי רב. במועצת גדולי התורה היו כאלו שרצו להטיל עליו חרם. על כך אמר ר' ברוך בער: "את הבן של הרבי לא שמים בחרם".

ר' יעקב ראדישקובר אמר פעם: הייתי ששה חודשים אצל ר' ברוך בער. עמדתי על ידו בזמן שאמר שיעורים, ולא הבנתי שום דבר. אבל משם יצאו למדנים.

ר' ברוך בער רצה למנות את חתנו ר' משה ברנשטיין כר"מ בישיבה, והבחורים לא רצו. עשו שביתה. (למדו גמ' ורש"י בלי תו'). ר' ברוך בער קרא לבחורים המבוגרים ואמר להם: כשהייתי בוולוז'ין נקראתי חצי עילוי. וגם זה הרבה מאד. יכולתי להיות גאון. ומה שעיקב אותי הוא שאני ראש ישיבה, ואני מוכרח להתעכב על מאה ועשרים דפים בסך הכל. אם כן בגללכם אני לא גאון. ועכשיו אתם עושים לי צרות.

(כך סיפר הג"ר משה ברנשטיין למרן רה"י זצ"ל.)

עוד סיפר, כשר' משה אמר פעם ראשונה שיעור, בחורים זרקו עליו מגבות. ר' ברוך בער מיד קרא לו ואמר, כבר אין לנו ישיבה, בא נצא עם כלי לקבץ נדבות בין הבתים. (הוסיף ואמר משפט שלא ניתן להיכתב.)

הוא היה עמוק מאוד בצורת ההסבר. פעם הוא עבד על קטע ברשב"א לבאר את דבריו, ויגע ויגע, ואחד התלמידים אמר לו: רבי, זה מה שמפורש ברשב"א! ענה לו ר' ברוך בער: כן כן, לזה התכוונתי.

הבן של ר' ברוך בער היה בארץ. כשהוא חזר לחו"ל וסיפר שיש בארץ חמסינים, ר' ברוך בער גער בו: אסור לספר לשון הרע על ארץ ישראל.

רבי אברהם דוב כהנא שפירא

פעם הראו ל"דבר אברהם" שרב אחד העתיק מהספר שלו מילה במילה. ענה על כך ה"דבר אברהם", אני מכיר את הרב הזה. הוא למדן ואינו צריך להעתיק ממני דברי תורה. אני מבין שהוא חידש את הדברים בעצמו.

אבל אחר כך מצא את החידוש כתוב אצלי. וכיון שאינו קל כתיבה, ולי יש סגנון ברור בכתיבה, הוא החליט, כיוון שה"תורה" שלו, אין בזה קפידא אם יעתיק את הלשון ממני.

רבי צבי פסח פרנק

הג"ר צבי פסח פרנק אמר פעם למרן רה"י בעת שהתמנה לדיין: חמישים שנה אני דיין בירושלים. כשאני פוסק נגד אחד הצדדים, הוא אומר שלר' צבי פסח היו נגיעות. לי יש נגיעות, אבל לו (ר' צבי פסח הצביע כביכול על אדם) אין נגיעות...

פעם אחת היה דיון בפני ביה"ד של הגרצפ"פ של זוג שלא היה ביניהם שלום בית ורצו להיפרד. והיות מרן רה"י הכיר את אותה משפחה, ביקשו הגרצפ"פ לבוא אליו לביתו ולומר חו"ד אם יש סיכוי שביה"ד יצליח לעשות ביניהם שלום בית.

רבי ירוחם ממיר

כשהגיע לשיבת מיר אחד מגדולי העסקנים בארה"ב לטובת הישיבות, ערכו לכבודו מסיבה, ר' ירוחם שישב לצדו ביקש ממנו שיאכל מהכיבוד, אבל האורח סירב באומרו שהוא כבר שבע מסעודה שאכל לא מכבר. ר' ירוחם ביקש שוב שיטעם משהו, השיב האורח שהוא "מלא עד כאן", והצביע על גרונו. לשמע תשובה זו, החל ר' ירוחם להוכיחו בקול: איך יהודי יכול לאכול במידה כזו, שיהיה מלא עד גרונו. אחד מהנהלת הישיבה ניסה לרמוז לר' ירוחם שירפה מתוכחתו, אבל ר' ירוחם אמר את תוכחתו במלואה.

תלמיד שביקש להיכנס ישיבת מיר, בא לראיון אל ר' ירוחם. כשראה שהתלמיד בעל אופי תקיף ביותר, שאלו: האם ביקרת את ה"חפץ חיים"? וכשהשיב בשלילה אמר לו: קח את המזוודה וסע מיד לראדין.

רבי אלחנן וסרמן

הג"ר אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד הזמין את הג"ר דוד רפפורט זצ"ל להיות ר"מ בישיבתו בברנוביץ למרות שלא הכיר אותו אישית – לאחר שראה את ספריו

הכתובים בישרות ובבהירות. אותו זמן למד ר' דוד בליטא ואי אפשר היה לעבור את הגבול לפולניה אלא רק דרך גרמניא, כשהגיע לברנוביץ ראה ר' אלחנן שאמנם רבי דוד הוא אדם גדול אבל הוא כבד פה, וללמד צעירים אינו יכול. משום כך החליט ר' אלחנן בצדקתו הגדולה לתת לר' דוד את השיעור הגבוה.

רבי שלמה פוליאצ'יק (העילוי ממייצ'ט)

העילוי ממייצ'ט היה בארה"ב בישיבת ר' יצחק אלחנן. ר' אליעזר יהודה פינקל היה ידיד קרוב שלו. פעם בשהותו של ר' אליעזר יהודה בארה"ב, לצורך התרמת יהודי ארה"ב להחזקת ישיבת מיר, אמר לו, חבל עליך שאתה לא אצלנו. אצלנו היית יכול להיות ראש ישיבה. ענה לו העילוי: ומה הייתי עושה, הייתי בא לארה"ב לכמה חודשים בשנה? אז אני כבר כאן.

רבי יעקב קלמס

הגר"י קלמס שהיה הרב של מוסקבה, אמר פעם בביתו של הגריא"ה הרצוג (כשבא תלמיד צעיר וירא לגשת למקום שיושבים הרבה רבנים זקנים): הפריצים של פעם היו כל יכולים. פעם היתה שמחה אצל הפריץ,

וכדי לשמח את לב המשתתפים בשמחה הוא גזר על יהודי שיתאבק עם דוב. ואם לאו- יהרגו אותו ואת כל משפחתו. ליהודי לא היתה ברירה. הוא בא למסיבת ההוללות של הפריץ, בטוח שזה יומו האחרון. בפחד גדול הוא ראה כיצד מוציאים את הדוב. כשהתקרב הדוב אליו, פתאום שמע קול בוקע מתוך הדוב: אל תפחד ממני, אני יהודי כמוך!

כך אמר הרב קלמס לתלמיד הצעיר: לא צריך לפחד מרבנים זקנים, דעו שבכל זקן חבוי ילד קטן.

(המדובר היה במרן רה"י זצ"ל עצמו, בעת שהגיע בפעם הראשונה לישיבת יום השישי בבית הגריא"ה הרצוג)

רבי אייזיק שר

ר' אייזיק שר היה מאד שבור כשהגיע לארץ. בהתחלה הוא קבע את דירתו בירושלים עד שעבר לבני-ברק. בני התורה היו באים לשמוע את דבריו, שהיו יפים ונעימים.

פעם שאלו אותו, מדוע מקובל היום בישיבות שכן או חתן מקבל את הישיבה בירושה. ענה ר' אייזיק: מספרים שבישיבה של התומים למדו אלף תלמידים. האם מישהוא שמע על ישיבת התומים?! מדוע?! כי אחרי פטירתו של התומים לא היה מי שימשיך את הישיבה,

ובעלי הבתים אמרו שאם אין ראש ישיבה, סוגרים את הישיבה.

בשיחה בר"ה בביתו של הג"ר אייזיק שר זצ"ל אמר בתוך דבריו: בספר נחמיה נאמר ששבי הגולה עשו ר"ה שני ימים, וכמבואר בתוס' ר"ה י"ט ע"ב ד"ה מימות עזרא שלכן קראו בתורה יומים רצופים, ומסתבר שחילקו את הקריאה בפרשת וירא כפי שאנו עושים כיום בשני ימי ר"ה.

והנה רק לגבי הקריאה ביום הראשון נאמר (נחמיה ה' ט') "כי בוכים כל העם בשמעם את דברי התורה". ויש להבין, אלו דברי התעוררות שמעו הקהל בקריאה שביום הראשון, הרי מדובר שם בפרשת לידת יצחק ואח"כ גירוש הגר וישמעאל וכריתת הברית עם אבימלך, ולכאורה אין שם דברים שיכולים לעורר את העם לבכי.

אולם ישנו פסוק בפרשה זו שניתן ללמוד ממנו תביעה מוסרית גדולה, ועזרא שקרא את הספר והלויים שתרגמו וביארו, כמו שנאמר שם "ויקרא בספר תורת הא' מפורש ושום שכל ויבינו במקרא" ודאי העירו את רוחם לנקודה זו: בפסוק נאמר על הגר "ותמלא את החמת מים", ובמדרש אמרו ע"ז שמחוסרת אמנה היתה. ובפירש"י שם כתב שהיתה ייראה שמא יחסרו לה מים ולא יתן לה עוד. והיינו שמסיבה זו מילאה את החמת

ולא שאבה בהתחלה מעט למהר להשקות את ישמעאל,
ואח"כ לחזור לשאוב עוד.

ניתן ללמוד מדברי חז"ל אלו עד כמה ראוי להתחזק
במדת האמונה בדבר ה'. גם במצבו המסוכן אז של
ישמעאל במדבר, לאחר שנעשה לו נס ונגלה לה באר
מים, היתה צריכה להיות מלאת אמונה שהבאר תשאר
עד שתשאב כל צרכו. התעוררות זו שביארו עזרא
והלויים לקהל ביום א' דר"ה הביאה אותם לבכי על
עומק המעלה שיש להשיג כדי לא להקרא "מחוסר
אמנה".

רבי יעקב משה חרל"פ

בתקופה שלמד מרן רה"י זצ"ל עם הג"ר משה חברוני
זצ"ל, סיפר לו הגר"מ: שכשהגיע מרן הגרמ"מ לא"י
והכיר את הגרי"מ חרל"פ התרשם ממנו מאוד והיה
מעריצו ביותר.

הגרי"ז מבריסק

השר גוברנטור (שר הפלך) של בריסק אמר לגרי"ז:
אביך היה רב, אתה אינך רב. אביך היה עוסק בצרכי
העיר ואילו אתה מטפל כל היום בילדים שלך.

פעם הגיע הגרי"ז לזכרון משה לשמוע קריאת התורה
ביום ב' או ה', הגבאי התבקש משני ישראלים לקבל
עליה, ולכן פנה אל הכהן שהיה בבית הכנסת וביקש
ממנו שיואיל לחכות מחוץ לבית הכנסת קודם הקריאה,
כדי שיוכל להכריז שאין כאן כהן ולהעלות שלשה
ישראלים, הגרי"ז ששמע את בקשת הגבאי מחה על כך
בקול ואמר: וקדשתו! וקדשתו! "מיווארפט איהם ארויס"
(כלומר: על מי שנאמר עליו וקדשתו זורקים החוצה,
בתמיהה).

פעם באו לגרי"ז כמה עסקנים והציעו לפעול בדרך
מסויימת בענין ציבורי כל שהו, הגרי"ז שהיה במצב רוח
מיוחד לא השיב להם בצורה ישירה, אלא החל לומר
בניגון ההפטרה את הפסוק בישעיה: "כי, לא מחשבותי
מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי".

האדמו"ר מסאטמר

הג"ר בן ציון רחמן היה חבר מערכת אוצה"פ. פעם נסע לארה"ב ומסר כרך מאוצה"פ לרבו האדמו"ר מבויאן. א"ל האדמו"ר, שרצוי שימסור עותק גם לאדמו"ר מסאטמר (בעל "ויואל משה") אמנם יש לחשוש שכשיראה האדמו"ר מסאטמר ששמו של הגריא"ה הרצוג זצ"ל, נשיא אוצה"פ, רשום בספר הוא יכעס, בכ"ז רצוי למסור לו עותק. כשהגיע הגרב"צ לאדמו"ר מסאטמר ומסר לו את הספר, דפדף האדמו"ר בספר והיה מרוצה ממנו ואף נתן לו תמורתו סכום הגון. סיפר לו הגרב"צ שהאדמו"ר מבויאן אמר שיש חשש ששמו של הגריא"ה יכעיס אותו, השיב לו האדמו"ר מסאטמר: אני מכיר בירושלים יהודים עם שטריימלאך שגרועים יותר מהרב הרצוג.

רבי יחזקאל סרנא

בפתיחה לשיחה שנתן הגר"י סרנא בחג השבועות אמר: קראנו היום את הכתוב במגילת רות, אולם מה לא כתוב במגילה?! לאחר שהציבור לא השיב, ענה ואמר: "אלי" לא כתוב, כלומר, בשני מקומות במגילה

לא כתובה המילה "אלי", והיא רק קרי ולא כתיב, ועל נקודה מוסרית זו המשיך והרחיב את השיחה.

רבי יוסף דוב סולובייציק (מבוסטון)

כשרבי יוסף דוב מבוסטון זצ"ל ביקר בארץ, רבי צבי יהודה זצ"ל הלך לשמוע אותו בכל מקום שאמר שיעור. וזה היה שלא כדרכו, כי הרב צבי יהודה לא נהג ללכת הרבה לשמוע אחרים. הסביר הרב צבי יהודה: כשמרן הראי"ה זצ"ל שכב במיטת חוליו נכנס ר' יושע בער לבקרו, ואחר כך אמר הראי"ה מתוך השיחה, נזכרתי עכשיו בימים שהייתי בוולוז'ין, ואני רואה שכוחו של ר' חיים עבר לנכד זה וכדאי שתשמע את שיעוריו.

רבי צבי יהודה מלצר

רבי צבי יהודה מלצר היה אחד מהרבנים של הדור הישן. הוא למד בנוברדוק. כשחזר הביתה, ראתה אמו שהוא מסתובב בלויי סחבות ולא איכפת לו. היא נבהלה ודברה על כך עם הסבא מסלבודקה. ענה לה הסבא: אין

דבר, זאל זיין אוף אוספפלאן. (שיהיה ממה ליפול).
ובאמת אף שהוא לא היה לגמרי נוברדוק, נשארו בו
מתכונות נוברדוק עד סוף ימיו.

בבית הדין ברחובות היה פעם סכסוך בענין גט.
הצדדים רבו על כסף, ועל כן לא יכלו לסדר גט. באמצע
הדיון קם הרב מלצר ויצא. הדיינים חשבו שיש לו עוד
דיון. אבל כשהוא חזר לאחר שעה, הוא נשם ונשף. שאלו
אותו, איפה הוא היה? וענה, שכיון שהגט התעכב בגלל
סכסוך על כסף, הוא הלך לאסוף כסף. הנה הכסף,
ועכשיו אפשר לסדר את הגט.

(מפי רבי זוסמן ריגר זצ"ל גיסו של מרן רה"י זצ"ל. כיהן
אז כדיין בבית הדין ברחובות).

